

WALENTYNA NAJDUS

LENIN I PLECHANOW W MIĘDZYNARODOWYM BIURZE SOCJALISTYCZNYM
(W ŚWIETLE MATERIAŁÓW SEKRETARIATU MBS)

Na V międzynarodowym kongresie socjalistycznym we wrześniu 1900 r. w Paryżu zdecydowano utworzenie stałego komitetu, utrzymującego łączność między przynależnymi do Międzynarodówki partiami socjalistycznymi poszczególnych krajów. Przy końcu roku nadano mu nazwę Międzynarodowego Biura Socjalistycznego. Siedzibę Biura umieszczono w Brukseli (adres: Maison du Peuple Bruxelles), a delegaci belgijscy mieli stanowić Komitet Wykonawczy MBS. Byli to Emile Vandervelde (przewodniczący) i Eduard Anseele. Korespondencję Biura miał prowadzić i sprawy bieżące załatwiać sekretarz generalny — stanowisko to było płatne, nie sposób go było bowiem połączyć z pracą zawodową. Sekretarzem generalnym został Victor Serwy. 1 lutego 1905 r. na jego miejsce powołano zastępującego go w 1904 r. działacza flamandzkiego, filologa z wykształcenia i zamiłowania Camille'a Huysmansa.

Pracowitość i uzdolnienia filologiczne Huysmansa odegrały poważną rolę w usprawnieniu pracy Biura — prowadził on rosnącą z roku na rok korespondencję MBS w języku francuskim, włoskim, angielskim, niemieckim i ojczystym flamandzkim. Gdy zastępca członka MBS Angelika Bałabanowa zaproponowała mu w 1906 r. swą pomoc jako tłumaczka, odpowiedział: „Rozumiemy wszystkie języki europejskie”¹.

W archiwum Huysmansa zachowały się materiały Sekretariatu MBS: listy i dokumenty napływające od poszczególnych sekcji II Międzynarodówki, częściowo usegregowane według krajów, kopiały listów wysyłanych przez Sekretariat, księgi korespondencji wchodzącej i wychodzącej (*Livres correspondance entre et sortie*) nazwane swego czasu przez Huysmansa informatorami (*indicateur*) zawierające — do chwili wybuchu wojny — streszczenia blisko 12,5 tys. listów, nieraz przytoczone *in extenso* lub przepisane ważniejsze fragmenty, z reguły w języku oryginału. Ponieważ wybrane listy Huysmans przekazywał członkom Komitetu Wykonawczego MBS lub zainteresowanym daną sprawą członkom MBS a nie zawsze otrzymywał je z powrotem, inwentarze stanowią cenne źródło zastępcze, tym bardziej interesujące, że obok listu przysłanego do

¹ „Nous comprenons toutes les langues d'Europe”. Huysmans do Bałabanowej 20.X.1906. Archiwum Huysmansa (dalej AH), Museum voor het Vlaamse Kultuurleven w Antwerpii. *Indicateur* nr 3982. O utworzeniu MBS pt. *Les Congrès Socialistes Internationaux. Ordres de jour et résolution*. Gandawa 1902, s. 23—24. Informacja o mianowaniu Huysmansa sekretarzem generalnym została przekazana przez MBS 1.III. 1905. AZHP, 305/II/19, s. 68.

Biura figuruje wzmianka do kogo został on skierowany oraz streszczenie odpowiedzi. Listy wpisywano jednak do inwentarza po upływie nieraz kilku dni i błędy w datowaniu nie są rzadkością.

Przez czas dłuższy problem współpracy Lenina w MBS nie był należycie wyjaśniony, interesowano się raczej fazą końcową — gdy Biuro usiłowało ingerować w wewnętrzne sprawy SDPRR na przełomie 1913 i 1914 r. W IV wydaniu *Dzieł Lenina*, przetłumaczonym na język polski, zamieszczono zaledwie 6 listów skierowanych do MBS (4) bądź też jego sekretarza (2), 3 sprawozdania z posiedzeń Biura i referat do niego wysłany. Natomiast w V wydaniu opublikowano 62 listy skierowane do MBS, jego Komitetu Wykonawczego bądź Sekretariatu (9) lub adresowanych imiennie do C. Huysmansa (53), prócz wymienionych wyżej sprawozdań i referatu.

W 1963 r. Georges Haupt opublikował korespondencję Lenina z MBS i jego sekretarzem zachowaną w archiwum C. Huysmansa, składającą się z 131 listów i 5 aneksów: 79 listów Lenina (19 podane w streszczeniu na podstawie inwentarza, 3 zaczerpnięto z okólników MBS), 51 listów Huysmansa do Lenina i referatu, który Lenin przesłał do MBS. Można by dodać streszczenie listu Lenina z 4 lipca (sierpnia?) 1905 r. dotychczas nieopublikowanego, umieszczonego w inwentarzu pierwszym pod numerem 2472².

W archiwum Huysmansa zachowały się również listy i streszczenia listów Plechanowa. Nieliczne dokumenty dotyczące współpracy Plechanowa z MBS zostały opublikowane w latach dwudziestych w zbiorowym wydaniu jego dzieł³. Niewiele wnosi również wydawnictwo zapoczątkowane w latach trzydziestych *Litieraturnoje nasledije G. W. Plechanowa*. Dopiero archiwum Huysmansa pozwala zorientować się jaki był charakter współpracy Plechanowa z MBS, jaki był stosunek wzajemny Lenina i Plechanowa na terenie Biura na różnych etapach ich działalności. Zarówno korespondencja Lenina jak i Plechanowa stają się bardziej zrozumiałe przez porównanie z listami trzeciego członka sekcji rosyjskiej w MBS — Ilji Rubanowicza, z odpowiedziami Huysmansa, z całością korespondencji napływającej do MBS, przynajmniej o tyle, o ile porusza ona sprawy dotyczące sekcji rosyjskiej.

Ze względu na wąskie ramy artykułu nie omawiam udziału Lenina i Plechanowa w kongresach międzynarodowych, nie mogę również pozwolić na przesłedzenie jak poruszana w korespondencji z MBS tematyka przełamuje się w publicystyce Lenina i Plechanowa, szczególnie w bogatej publicystyce politycznej Lenina.

² W wydaniu V *Dzieł Lenina* znajdują się dwa listy przez Haupta pominięte: z 3.VII.1905 i 4.VII.1914 oraz list z 22.XII.1912, podany przez niego w streszczeniu. W. I. Lenin, *Połnoje sobranije socziniemij* t. 22, s. 45—46; t. 48, s. 136, 298—299. Natomiast w wydawnictwie Haupta spotykamy 2 listy i 15 streszczeń listów Lenina, których nie znajdujemy w V wydaniu jego *Dzieł*: z 8.VII.1905 (drugi list wysłany tego dnia), 15.VII, 7.X, 4.XI, 14.XI.1905, 5.X.1907, 27.III i 1.XII.1908, 23.X i 5.XII.1911, 1.VII, 30.VIII, 25.IX, 3.X, 19.XI.1912, list z grudnia 1912 r. (bez daty) i z 22.VI.1913. *Correspondance entre Lenin et Camille Huysmans. 1905—1914. Documents recueillis et présentés par Georges Haupt. Paris et la Haye 1963*, s. 27, 28, 34, 35, 36, 42, 49, 60, 92, 111, 112, 117, 118, 124 (2 listy), 134. Recenzja W. Najdus. „Z Pola Walki” 1965, nr 4, s. 191—195.

³ G. W. Plechanow, *Socziniemija* t. 1—24, 1924—1927.

*

Od pierwszej chwili swego istnienia Biuro zetknęło się z dwoma poważnymi problemami: należało określić kompetencje Biura i uregulować sprawę reprezentacji poszczególnych partii bądź organizacji socjalistycznych w Biurze. Pierwszy problem sprowadzał się do pytania czy MBS jest instancją nadrzędną w stosunku do partii II Międzynarodówki, a w takim wypadku od kongresu do kongresu, w ramach ich uchwał postanowienia MBS miałyby charakter obowiązujący, czy też jedynie organem pośredniczącym między poszczególnymi partiami, przekazującym materiały i informacje⁴. Drugi problem wynikał z nierównomierności rozwoju ruchu socjalistycznego w świecie i jego rozbitcia w poszczególnych krajach. Reprezentowane miały być sekcje Międzynarodówki, które traktowano jako przedstawicielki ruchu robotniczego poszczególnego kraju, używano jednak termin naród (*nation*). Usiłując uporządkować sprawę reprezentacji, po Kongresie Amsterdamskim wyłoniono specjalną komisję w składzie: Emile Vandervelde, Hendrik Van Kol i Huysmans, która zgodnie z propozycją van Kola wyjaśniła, że termin *nation* nie jest używany jako określenie grupy etnograficznej lecz zbiorowiska obywateli mieszkających w jednym kraju, podporządkowanych jednemu rządowi a sekcja ma reprezentować socjalistów, którzy w tym samym kraju walczą przeciwko temu samemu rządowi. Na tego rodzaju interpretację nie zgodził się Wiktor Adler — przedstawiciel socjaldemokracji wielonarodowego kraju a także reprezentanci socjaldemokracji Czech — Antoni Nemeč i Franciszek Soukup. Z rozwiniętą krytyką w obszernym piśmie wystąpił Henryk Diamand — delegat PPS dwóch zaborów i PPSD Galicji i Śląska. Zaprotestował również Bund. Uwzględniając głosy krytyczne, Vaillant zaproponował, by do definicji narodu podanej przez Van Kola dodać, że wyjątkowo może być traktowana jako naród zbiorowość obywateli, „których aspiracje zmierzające do autonomii, jedność moralna jako rezultat długotrwałej tradycji historycznej przetrwały mimo podległości różnym rządóm”⁵. Na sesji MBS z 10 listopada 1906, przygotowawczej w stosunku do Kongresu Stuttgartskiego przyjęto na wniosek Vaillanta sformułowanie: „Partie i organizacje każdego kraju lub narodu tworzą sekcję...” Formułę *pays et nation* wprowadzono na Kongresie Stuttgartskim do regulaminu kongresów międzynarodowych i łączącego się z nim statutu MBS⁶.

Każdej sekcji przyznano dwóch przedstawicieli w MBS, niezależnie od masowości reprezentowanego przez nią ruchu socjalistycznego oraz liczebności organizacji. Nic więc dziwnego, że wpływowa socjaldemokracja niemiecka była zdecydowaną przeciwniczką rozszerzenia kompetencji Biura, a PPS i PPSD przeciwstawiły się wszelkim próbom zmodyfiko-

⁴ G. Haupt, *La deuxième internationale. 1889—1914*. Paris 1964, s. 31; AZHP, 150/II/5-a, k. 4—7.

⁵ List Diamanda rozesłany przez MBS okólnikiem z 3.XII.1905. AH, Circulaire-Rapport. 1904 à 1907; List Diamanda z 8.XI.1905, Nemeč i Soukupa z 17.I.1906, *Indicateur* nr 2619 i 1808; Sprawozdanie MBS z 14.V za marzec-kwiecień 1906. AZHP, 150/II/5-a, k. 25—33.

⁶ *Bureau Socialiste International. Réunion plénière du 10 November 1906. Compte rendu officiel*. Bruxelles 1907; *Règlement des Congrès Socialistes Internationaux et du Bureau Socialiste International*. „Bulletin Périodique du BSI” nr 8, s. 1; Haupt, *La deuxième internationale*, s. 31.

wania reprezentacji, które groziły rezygnacją z zasady równościowej. Odrzucenie propozycji Huysmansa (dać każdej sekcji tyleż reprezentantów w MBS, ile przydzielono jej głosów na kongresie), utrzymanie zasady równej reprezentacji wiązało się ze zwycięstwem koncepcji Biura jako placówki przekazującej z kraju do kraju materiały przygotowawcze do najbliższego kongresu, uchwały poprzednich, materiały informacyjne, sprawozdania, propozycje, wezwania oraz sugerującej potrzebę pewnych akcji, lecz o niczym nie decydującej. W grudniu 1913 r. MBS określiło swą własną pozycję jako pośrednika między sekcjami Międzynarodówki, Lenin nazywał go ironicznie skrzynką do listów.

Przyznanie każdej sekcji dwóch reprezentantów w MBS miało zapewnić przedstawicielstwo różnym kierunkom występującym w ruchu socjalistycznym danego kraju. W sekcji rosyjskiej, powołanej przez delegację rosyjską na międzynarodowym kongresie paryskim, Georgij Plechanow reprezentował Grupę Wyzwolenia Pracy. „Iskra” w nrze 1, w notatce pióra Lenina, oświadczyła, że traktuje go jako swego przedstawiciela⁷. Borys Kriczewski reprezentował kierunek pisma „Raboczije Dielo”, organ tzw. ekonomistów.

Wobec braku centralnych instancji partyjnych SDPRR przed II zjazdem, Plechanow jako członek MBS i uczestnik większości kongresów międzynarodowych był traktowany przez działaczy międzynarodowego ruchu robotniczego jako faktyczny reprezentant rosyjskiej socjaldemokracji i jej uznany przywódca. Jego inicjatywie zawdzięcza się ukazanie 2 uchwał MBS z 1901 r., poświęconych sprawom rosyjskim. Był to protest przeciwko masakrze robotników Zakładów Obuchowskich (7 maja 1901) i skazaniu ich „przywódców” na długoterminową katorgę (wrzesień 1901 r.) a także protest przeciwko pogwałceniu konstytucji Finlandii i zamknięciu przed młodzieżą żydowską dostępu do szkół średnich i wyższych. Wnioski podpisali Plechanow, Kriczewski i reprezentantka SDKPiL Wanda Cezaryna Wojnarowska. W dniu 11 czerwca 1902 MBS opublikowało manifest piętnujący represje rządu carskiego przeciwko uczestnikom manifestacji pierwszomajowych, korzystając z materiałów dostarczonych przez Plechanowa, a 20 maja 1903 wezwało cały świat cywilizowany, specjalnie zaś robotników wszystkich krajów, by wyrazili swe oburzenie z powodu masakry w Kiszyniowie. Pod dokumentem figurują m. in. podpisy Plechanowa, Kriczewskiego, Wojnarowskiej i Jędrzejewskiego⁸. Na IV sesji MBS 7 lutego 1904 ogłoszony został protest przeciwko przesładowaniu emigrantów rosyjskich w Niemczech.

Bolesław Jędrzejowski wszedł do MBS z ramienia PPS zaboru rosyjskiego i pruskiego oraz PPSD Galicji i Śląska. Po międzynarodowym kongresie amsterdamskim jego miejsce w sekcji polskiej zajął Herman Diamand. Cezaryna Wojnarowska zrzekła się mandatu 4 lutego 1904, na skutek różnic poglądów w kwestii narodowej z Zarządem Głównym SDKPiL i jako reprezentantka polskiej socjaldemokracji weszła do sekcji

⁷ Rozłam w zagranicznym związku rosyjskim socjaldemokratów. Lenin, *Dziela* t. 4, s. 401.

⁸ Iz Briussielu, 31.XII.1901. G. W. Plechanow, *Soczinieniija* t. XII. Moskwa 1924, s. 193—198; Manifestes du Secretariat. AH, Circulaire-Rapports; AZHP, 150/III/1, k. 3—4; 150/III/2, k. 1.

polskiej MBS Róża Luksemburg. H. Diamand i R. Luksemburg reprezentowali polskie partie socjalistyczne w MBS do chwili wybuchu I wojny światowej⁹.

Nastąpiły również zmiany w sekcji rosyjskiej. Lenin sądził, że II zjazd SDPRR, który miał skonsolidować partię, oczyścić ją od elementów rewizjonistycznych i powołać instytucje centralne powinien również uregulować sprawę przedstawicielstwa rosyjskiej socjaldemokracji w MBS i na zbliżającym się kongresie międzynarodowym. Opracował on projekt rezolucji, której część 1, dotycząca MBS, brzmiała jak następuje: „Zjazd poleca reprezentowanie Socjaldemokratycznej Partii Robotniczej Rosji w Międzynarodowym Socjalistycznym Sekretariacie tow. Plechanowowi (uchylając przez to paryską uchwałę zalecającą wspólną reprezentację Plechanowowi i Kriczewskiemu)”. Na zjeździe projekt ten nie został jednak zgłoszony, przyjęto rezolucję zaproponowaną przez iskrowca-martowca Ginzburga-Kolcowa, która pomięła sprawę przedstawicielstwa w MBS. Po II zjeździe Kriczewski (który w nim zresztą nie uczestniczył) wycofał się z SDPRR i wystąpił z MBS. W sprawozdaniu MBS za drugą połowę 1903 r. figuruje już tylko Plechanow¹⁰. Własnego przedstawiciela w Biurze domagała się partia socjalistów-rewolucjonistów, która organizacyjnie się ukonstytuowała w 1902 r., a swój program opublikowała w maju 1904 r. Został nim jako reprezentant odrębnej podsekcji eserowskiej, utworzonej w tymże 1904 r. Ilja Rubanowicz. Plechanow reprezentował odąd podsekcję socjaldemokratyczną sekcji rosyjskiej. Autorytet Plechanowa był tak wielki, że rozłam w SDPRR dokonany na II zjeździe w 1903 r. nie zachwiał jego pozycją w MBS. Oficjalnie reprezentował on nadal całość SDPRR a więc jedność, która już nie istniała, partię, której kierownictwo centralne było zdeorganizowane. Plechanow nie zdołał jednak utrzymać się na pozycji „ponad frakcyjnej”; ustępstwa poczynione, jak sądził, w imię zachowania jedności, zaprowadziły go do jednego z odłamów rosyjskiej socjaldemokracji, stare więzy przyjaźni i współpracy utorowały mu drogę do mieńszewików.

Rewolucja rosyjska zaskoczyła MBS. Pierwszą jego reakcją było ogłoszenie manifestu potępiającego masakrę w Petersburgu. 18 marca Huysmans powiadomił prasę socjalistyczną i lewicową o masakrze w Baku. 15 maja w kolejnym okólniku przekazał pismo SDKPiL z 14 maja o pierwszomajowej masakrze w Warszawie. MBS nadal pozostawało głównie „skrzynką pocztową” ale przekazywane informacje świadczyły o światowym ruchu solidarności z walczącymi przeciwko caratowi robotnikami Rosji i Polski, aczkolwiek w relacjach Biura występowała wyraźna tendencja traktowania ich jako ofiary terroru a nie bojowników. Napływały rezolucje solidarności przyjęte na wielotysięcznych wiecach; tak np. 5 lutego 1905 taką rezolucję przysłał serbski socjalista Stojanowicz, a 9 lutego — węgierski socjaldemokrata Jakub Weltner. Na wiecach tych zbierano pieniądze na rzecz ofiar masakry, ich rodzin,

⁹ *Pamiętnik Hermmana Diamanda, zebrany z wyjątków listów do żony*. Kraków 1932, s. 7; W. Najdus, *Z historii kształtowania się poglądów SDKPiL w kwestii narodowej*. „Z Pola Walki” 1962, nr 3, s. 19.

¹⁰ W. Lenin, *Projekty pomniejszych rezolucji. Kongres międzynarodowy. Dziela t. 6*, s. 485; *Wtoroj sjezd RSDRP ijul-awgust 1903 goda. Protokoły*. Moskwa 1959, s. 411, 434; Sprawozdanie MBS za drugą połowę 1903 r. AZHP, 150/III/2, k. 5—9.

strajkujących w Rosji robotników. 18 lutego MBS przekazało swym członkom wezwanie sekcji rosyjskiej podpisane przez Rubanowicza o otwarcie list subskrypcyjnych na rzecz rewolucjonistów. 21 lutego MBS otrzymało 500 forintów zebranych na wiecu robotników węgierskich. 24 lutego C. Wickman przekazał ze Szwecji 620 frs. Tego samego dnia zapowiedzieli wysłanie pieniędzy socjaliści angielscy. 28 lutego napłynęło 500 florenów z Holandii. Zbiórkę funduszy rozpoczęły redakcje gazet socjalistycznych. 25 lutego czescy socjaldemokraci przekazali do Brukseli 2202 frs z rachunku „Prawa Ludu”. Na adres MBS przysyłano pieniądze za pośrednictwem Hermana Greulich z Zurychu, Johanna Sigga z Genewy, Karola Moora z Berna, Greena i Wolhowskiego z Londynu. Do połowy czerwca niemiecka socjaldemokracja przekazała bezpośrednio rosyjskim i polskim socjaldemokratom 30 tys. marek, a austriacka socjaldemokracja 7 tys. koron, włoska partia socjalistyczna 4,5 tys. frs, a hiszpańska 2,8 tys. frs¹¹.

Członek MBS Ilija Rubanowicz poinformował 17 marca Huysmansa, że w Paryżu powstał komitet międzypartyjny, składający się z przedstawicieli wszystkich partii socjalistycznych działających na terenie imperium carskiego, który ma się zająć podziałem zbieranych pieniędzy. Skądinąd wiemy, że SDKPiL reprezentowała w tym Komitecie Cezaryna Wojnarowska¹². Komitet nie zdołał jednakże ustalić zasady podziału, która by zadowolila wszystkie zainteresowane partie i odwołał się do MBS. Rubanowicz zaproponował z ogólnej sumy przyznanych pieniędzy przydzielić partiom SR i SDPRR po $\frac{4}{15}$, SD Łotwy $\frac{1}{15}$, PPS i SDKPiL po $\frac{1}{9}$, PPS — „Proletariatowi” $\frac{2}{45}$. Jeśli sprowadzić te ułamki do wspólnego mianownika okaże się, że SDPRR i SR miały otrzymać po $\frac{12}{45}$, Bund $\frac{6}{45}$, PPS i SDKPiL po $\frac{5}{45}$, SD Kraju Łotewskiego $\frac{3}{45}$ a PPS — „Proletariat” $\frac{2}{45}$. Sformułowany w kwietniu projekt Rubanowicza, zaakceptowany przez Plechanowa wpłynął do Biura jako propozycja sekcji rosyjskiej i mimo sprzeciwu R. Luksemburg, która domagała się postawienia partii polskich SDKPiL i PPS na drugim miejscu po partiach rosyjskich — SDPRR i SR, został w czerwcu przyjęty. Delegat PPS i PPSD — Emil Bobrowski, wybitny działacz galicyjski, który w MBS wystąpił w roli zastępcy H. Diamanda, wstrzymał się od głosowania. W dniu 30 VI MBS wezwało wszystkie partie socjalistyczne do manifestowania przeciwko caratowi, do wzmocnienia wysiłków zmierzających do poparcia wszystkimi możliwymi środkami masakrowanych w Rosji carskiej robotników, zaproponowało przesyłać zebrane fundusze do zcentralizowanego podziału, by nie trafiły w niepewolane ręce. Dzięki staraniom Juliana Marchlewskiego Róża Luksemburg zdołała jedynie osiągnąć to, że niemiecka socjaldemokracja, która udzielała pomocy bezpośrednio partiom zainteresowanym obiecała w lipcu zrównać zasilek przekazywany partiom polskim z częścią przeznaczoną dla Bundu¹³.

¹¹ AH, *Indicateur* rok 1905, nr 2024, 2054, 2059, 2065, 2079, 2080, 2229, 2236, 2237, 2252, 2329, 2332; AZHP, 305/II/19, k. 68—71; AZHP, 150/III/4c, k. 1—16 (okólnik MBS).

¹² Ibidem, nr 2134; Listy C. Wojnarowskiej do R. Luksemburg z lutego 1905 r. AZHP, 23/4, nr 131, k. 12—14, 16, 18.

¹³ AH, *Indicateur* rok 1905, nr 2183, 2230, 2232, 2233, 2234, 2248, 2251/61, 2253, 2295, 2299, 2300, 2306, 2307, 2329, 2332, 2335; W dokumentacji Sekretariatu MBS zachował się przytoczony w tekście projekt Rubanowicza, podaje go Haupt (*Corres-*

Okrzepli na fali wzniesienia rewolucyjnego bolszewicy przeprowadzili imponującą pracę organizacyjną, wreszcie, już w warunkach rewolucji, zdołali zebrać w kwietniu 1905 r. III zjazd partii, który wybrał nowy Komitet Centralny. Spóźniona i stosunkowo słaba była reakcja mienszewików. Przeciwstawili oni zjazdowi, zwołaną w czerwcu 1905 r. konferencję partyjną, a Komitetowi Centralnemu — Komisję Organizacyjną. Walka o uznanie nowego KC nie mogła ograniczyć się tylko do własnych szeregów partyjnych, musiała być stoczona również na terenie międzynarodowym. Zaktywizowanie się MBS na przedwiośniu i wiosną 1905 r. ponownie zwróciło uwagę Lenina na tę instytucję. Jeśli nawet była ona zaledwie pośrednikiem między sekcjami Międzynarodówki, poprzez nią właśnie można było dotrzeć do kierownictwa partii socjaldemokratycznych Europy i świata, do prasy socjalistycznej, do socjaldemokratycznych frakcji parlamentarnych (w 1904 r. utworzono Komisję Międzyparlamentarną).

W dniu 20 maja 1905 r. Komitet Centralny postanowił potwierdzić mandat Plechanowa: „KC poleca tow. Plechanowowi reprezentować go w Międzynarodowym Biurze Socjalistycznym”. Lenin zwrócił uwagę, że jeśli Plechanow ma być przedstawicielem KC, to przede wszystkim musi uznać kierownictwo partii, a więc zaaprobować uchwały III zjazdu. W dyskusji zastrzeżenie to nie zostało zakwestionowane, do powziętego postanowienia go jednak nie wpisano. Lenin będzie się na niego powoływać, ci którym ono nie odpowiadało po prostu go pominał¹⁴.

W dniu 1 czerwca 1905 Plechanow opublikował w nrze 101 „Iskry” list otwarty, datowany 29 maja, w którym potępił mienszewicką konferencję jako rozbijacką, złożył godność członka Rady Partyjnej i redakcji, jednocześnie stwierdził, że tylko część partii uważa uchwały III zjazdu za obowiązujące dla siebie (dając do zrozumienia, że on do tej części nie należy). Oznajmił przy tym, że mandat członka MBS zatrzyma tylko w tym wypadku, gdy powierzą mu go obie frakcje rosyjskiej socjaldemokracji¹⁵.

Nie oczekując zakończenia pertraktacji z Plechanowem, Lenin po tym liście zwrócił się 2 czerwca do MBS, powiadomił o przeprowadzeniu III zjazdu partii i zapowiedział, że nowo wybrany KC mianuje swego przedstawiciela w MBS, a na razie prosił kierować na własny adres do Genewy całą korespondencję i dokumentację rozsyłaną przez Biuro. List ten podważał pozycję Plechanowa jako ogólnie uznanego przedstawiciela rosyjskiej socjaldemokracji na terenie międzynarodowym¹⁶.

Huysmans nie odpowiedział, natomiast 12 czerwca przesłał Plechanowowi pismo i okólnik nadesłane przez Lenina z prośbą o wyjaśnienie. Plechanow potraktował nadesłane dokumenty jako materiały frakcyjne, a ponieważ otrzymał już propozycję KC, również konferencja miensze-

pondance entre Lenin et C. Huysmans, s. 33). Projekt podziału, który R. Luksemburg wymienia w liście do Tyszki 23.VI.1905 (R. Luksemburg, *Listy do Leona Jogichesa-Tyszki*, t. II, wyd. F. Tych, Warszawa 1968, s. 400) jest prawdopodobnie jej własnym; widać to chociażby z tego, że SDKPiL i PPS przyznaje $\frac{5}{30}$, Bundowi tylko $\frac{4}{5}$, nie uwzględnia łotewskiej SD i PPS-„Proletariatu”.

¹⁴ Postanowienia CK 20.V.1905. *Leninskij Sbornik* V, s. 292.

¹⁵ Wychod iz redakcji „Iskry” (Piśmo w redakciju „Iskry”). G. W. Plechanow, *Soczinienija* t. XIII. Moskwa-Leningrad 1926, s. 226.

¹⁶ W. I. Lenin, *Połnoje sobranije soczinienij* t. 10, Moskwa 1960, s. 222.

wicka potwierdziła 16 czerwca jego mandat, wycofał tego samego dnia swą rezygnację i poinformował Huysmansa, że pozostaje na stanowisku z woli obu frakcji. Do członków KW MBS list Lenina dotarł łącznie z wyjaśnieniem Plechanowa. Sprawę uznano za załatwioną¹⁷. Wywołało to protesty Lenina, skierowane bądź oficjalnie do Sekretariatu MBS bądź adresowane do Huysmansa osobiście (3, 8, 15 i 24 lipca) i wysłanie listu do KC SDPRR (28 lipca), w którym Lenin zastrzegł się kategorycznie przeciwko kandydaturze Plechanowa¹⁸. Lenin mógł się zgodzić w maju na pozostawienie Plechanowa w MBS, gdyby przyjął on mandat z ramienia Komitetu Centralnego. Zaaprobowanie przez Plechanowa uchwał III zjazdu byłoby niewątpliwie poważnym zwycięstwem bolszewików i miałoby szeroki oddźwięk w kraju a zwłaszcza za granicą, zarówno w kołach emigracji rosyjskiej jak i wśród działaczy II Międzynarodówki. Doprowadziłoby do uznania KC jako jedynej instancji kierowniczej SDPRR przez MBS. Natomiast zatwierdzenie mandatu Plechanowa zarówno przez bolszewickie KC jak i przez mieńszewickie OK a przy tym, jak poinformował Lenina Huysmans (20 lipca 1905) przez samo Biuro, oznaczało całkowite jego uniezależnienie a faktycznie przyznanie mu roli mediatora w walce bolszewików z mieńszewikami — tego rodzaju koncepcja była dla Lenina nie do przyjęcia.

Sytuacja w jakiej pozostawał Lenin nie była łatwa. Występował on w charakterze pełnomocnika KC do spraw międzynarodowych i jako taki był upoważniony do pertraktacji z Huysmansem. 11 lipca Huysmans obiecał przesyłać mu wstępnie materiały, lecz Lenin nie otrzymał mandatu członka MBS, wobec KW i Sekretariatu Biura nadal był kimś z zewnątrz, ponadto reprezentując KC SDPRR nie korzystał w pełni z jego poparcia¹⁹. Przebywający w kraju członkowie kierownictwa partyjnego porwani wielkimi wydarzeniami rewolucyjnymi, lekceważyli walkę wewnątrzpartyjną, emigrantom przypisując jej zaostrenie. Autorytet Plechanowa był wciąż jeszcze zbyt wielki, by chcieli zrezygnować z jego współpracy. Nie śpieszyli się mianować innego delegata do MBS.

Lenin usiłował maksymalnie wykorzystać nawiązany z takim trudem bezpośredni kontakt z MBS. W dniu 4 lipca zwrócił się do MBS, uprzedzając przed niebezpieczeństwem interwencji obcej (przy pomocy eskadry okrętów wojennych stacjonowanych w Konstantynopolu, którą zamierzano skierować do Odessy) przeciwko rosyjskiej rewolucji i prosząc, by ogłosiło ono wezwanie do robotników wszystkich krajów „przetłumaczone na wszystkie języki, opublikowane we wszystkich pismach socjalistycznych świata, kolportowane przy pomocy wszystkich możliwych środków, które mogą być do naszej dyspozycji” w celu zmobilizowania opinii publicznej, zdemaskowania i w ten sposób pokrzyżowania zamiarów reakcji²⁰. Zanim list z 4 lipca dotarł do MBS, nadszedł od Lenina telegram alarmujący, że rząd carski podobno zażądał interwencji kira-

¹⁷ AH, *Indicateur* 1905, nr 2321, 2322, 2352, 2353, 2426.

¹⁸ Lenin, *Polnoje Sobranije socziniemij* t. 10, s. 328—331; t. 47, Moskwa 1964, s. 35—38, 41—43.

¹⁹ Streszczenia listów Huysmansa z 11 i 20.VII.1905. *Correspondance entre Lenine et C. Huysmans*, s. 28.

²⁰ Lenin, *Polnoje sobranije socziniemij* t. 10, s. 328—331 (tekst w języku francuskim i rosyjskim).

sjerów pruskich²¹. Lenin domagał się od MBS specjalnego manifestu. Tego samego dnia, na prośbę Lenina Huysmans przekazał informację o niebezpieczeństwie interwencji zbrojnej w Rosji wszystkim partiom stowarzyszonym w Międzynarodówce, z prośbą by zawiadomić o tym całą prasę socjalistyczną. 6 lipca Huysmans zwrócił się do Jean Longuet (wnuka Karola Marksa) prosząc, by wiadomość tę opublikował popularny „Humanité”. Tymczasem w porozumieniu z Vandervelde i Anseele zaproponował delegatom sekcji rosyjskiej — Plechanowowi i Rubanowiczowi przygotowanie projektu manifestu w poruszanej przez Lenina sprawie. Rzeczywiście manifest wydano²². Z kolei Plechanow na podstawie depechy z Poznania opublikowanej w „Matin Dimanche” zaalarmował 31 października MBS, że Królestwu Polskiemu grozi niemiecka interwencja²³.

Grożba interwencji w Odessie była wyrazem napięcia na wybrzeżach m. Czarnego w związku z powstaniem na pancerniku „Potiomkin”. Sprawa ta miała również zagraniczne reperkusje. W dniu 11 lipca Plechanow zawiadomił MBS, że rząd carski zażądał ekstradycji marynarzy zbuntowanego pancernika, szukających azylu w Rumunii. Nazajutrz powielony list Plechanowa został przekazany prasie. Rubanowicz poinformował MBS, że w Paryżu został utworzony specjalny komitet obrony marynarzy „Potiomkina” — z ramienia SR weszła do niego Katarzyna Breshkowska, a SD reprezentowała Wera Zasulicz — ogólnie szanowane działaczki polityczne²⁴.

Lenin zajął się również sprawą pieniędzy napływających na rzecz walczących w Rosji robotników. Początkowo zamierzano przyznać bolszewikom zaledwie 30% wpływów przeznaczonych dla SDPRR, ostatecznie zapewniono im 50%.

Przywódcy II Międzynarodówki nie kryli swego niezadowolenia z powodu pogłębienia się rozłamu w SDPRR. W czerwcu August Bebel, po wstępnych rozmowach, w porozumieniu z Huysmansem i Plechanowem, zaproponował swe usługi mediacyjne. Lenin doradzał KC przyjąć pośrednictwo Bebla, wytypować delegatów na ewentualną konferencję²⁵. Decyzja nie była jednak łatwa, niepokoił problem: czy to pośrednictwo, czy dyktat. Huysmans zapewnił Lenina 5 sierpnia, że MBS może występować wyłącznie w charakterze pośrednika, a w projekcie Bebla chodziło tylko o oddziaływanie moralne. Lenin był przekonany, że dla partii jest korzystniejsze rozstrzygnięcie trudności wewnętrznych bez ingerencji pośredników, lecz jednocześnie domagał się (w listach do KC z 30 września, 3 października 1905) udzielenia pozytywnej odpowiedzi MBS, uprzedzał przed lekceważeniem jego propozycji, wskazywał, że grozi to przeciwstawieniem SDPRR całej międzynarodowej socjaldemokracji, proponował podać jak najszybciej skład delegacji. W dniu 16 września Lenin przekazał MBS pozytywną w zasadzie odpowiedź KC, lecz dopiero 27 października mógł podać skład trzyosobowej delegacji do przysz-

²¹ AH, *Indicateur* rok 1905, nr 2472. List Lenina dotychczas nie opublikowany.

²² Ibidem, nr 2415, 2416, 2417, 2419, 2472.

²³ Ibidem, 2610; AZHP, 305/II/19, k. 123.

²⁴ Ibidem, 2427, 2428, 2430, 2434, 2445.

²⁵ Lenin, *Połnoje sobranije soczinienij* t. 47, s. 101—102.

łych rokowań: Lenin, Lengnik, Rumiancew²⁶. Strajk powszechny w Rosji odroczył realizację tych zamiarów.

Próba mianowania Plechanowa przedstawicielem KC SDPRR w MBS, jak spodziewał się Lenin, zakończyła się niepowodzeniem. Propozycja południowo-rosyjskiej konferencji mniešzewików, by Plechanow przyjął przedstawicielstwo mniešzewickiej frakcji w MBS, pozwoliła również bolszewikom wysunąć własnego przedstawiciela, rezygnując z fikcji przedstawicielstwa ogólnopartyjnego w warunkach rozłamu. Lenin proponował powierzyć mandat Wacławowi Worowskiemu (ps. Orłowski), Polak-bolszewik, utrzymujący przyjazne kontakty z działaczami SDKPiL, należał on do najbliższych współpracowników Lenina²⁷. Przebywający w kraju członkowie KC stanęli jednak na stanowisku, że mandat należy powierzyć Leninowi, uważając, że tylko on może go w takich warunkach sprawować²⁸. Decyzję KC przekazał Leninowi Aleksander Bogdanow listem z 14—16 października, a 4 listopada Lenin powiadomił Huysmansa, że został mianowany delegatem KC SDPRR w MBS. 8 listopada Huysmans odpowiedział, że przyjmuje do wiadomości jego nominację. Ale już 14 listopada Lenin powiadomił go, że w związku z wyjazdem do objętej walkami rewolucyjnymi Rosji, chwilowo nie może spełniać swych funkcji w MBS, zastępować go będzie Worowski. Po pół roku uпрочywej walki o reprezentację SDPRR w MBS, Lenin zaledwie 10 dni piastował oficjalnie mandat członka Międzynarodowego Biura Socjalistycznego. Worowski rozpoczął urzędowanie od wezwania o pomoc, organizując zbiórki na rzecz rewolucjonistów w Rosji²⁹.

Zjazd połączeniowy SDPRR, obradujący w kwietniu-maju 1906 r. w Sztokholmie, ponownie mianował Plechanowa przedstawicielem rosyjskiej socjaldemokracji w MBS. Wniosek tej treści zgłoszony został przez mniešzewików, przyjęty bez dyskusji; w warunkach zjednoczenia kandydatura Plechanowa nie wzbudzała zastrzeżeń bolszewików. W dniu 16 września 1906 r. w charakterze zastępcy Plechanowa zgłosiła się do MBS Angelika Bałabanowa³⁰.

Rytm pracy Sekretariatu MBS nadal regulowała rewolucja rosyjska. Rocznicą „krwawej niedzieli” spowodowała wydanie odezwy MBS i lafinę rezolucji solidarnościowych. Pieniądze na rzecz bojowników i ofiar rewolucji napływały z: Austrii, Czech, Węgier, Niemiec, Danii, Szwecji, Belgii, Holandii, Francji, Szwajcarii, Włoch, Anglii, Kanady, Stanów Zjednoczonych i Australii. Coraz więcej organizacji zgłaszało się do podziału. W styczniu 1906 r. doraźnie przeprowadzono go w ten

²⁶ *Correspondance entre Lenine et C. Huysmans*, s. 32; Lenin, *Połnoje sobranije soczinienij* t. 47, s. 72, 74—75, 79.

²⁷ *Ibidem*, s. 84, s. 98; N. Pijaszew, *Worowskij. Moskwa 1959*.

²⁸ Lenin, *Połnoje sobranije soczinienij* t. 47, s. 339.

²⁹ *Correspondance entre Lenine et C. Huysmans*, s. 35 i 36.

³⁰ *Czietwiortyj (objediniłielnyj) sjezd RSDRP. Apriel (apriel-maj) 1906 goda. Protokoły*. Moskwa 1959, s. 455, 534; AH, *Indicateur* nr 3909, 3912, 3982. Huysmans (w liście z 17.IX.1906) zwrócił uwagę Bałabanowej, że Rosji przysługuje dwóch delegatów, lecz tylko jeden ma reprezentować SD, a więc ona może zajmować wyłącznie stanowisko zastępcy delegata. Bałabanowa, jak wynika z jej listu (z 16.IX) na więcej zresztą nie pretendowała. Pozwolono jej brać udział w zebraniach Biura (list Huysmansa z 20.X.1906). *Bureau Socialiste International. Réunion plénière du 10.XI.1906. Compte rendu officiele*. Bruxelles 1907.

sposób, że SDPRR i partii SR przyznano po 20%, również 20% łącznie Bundowi (16,7%) i PPS — „Proletariat” (3,3%), 20% do równego podziału między dwie partie: PPS i SD Łotwy, pozostałe 20% do podziału między trzy partie: SDKPiL, socjalistów fińskich i armeńskich (po 6,7%)³¹.

Grudniowe powstanie moskiewskie zaktualizowało sprawę dostaw broni. Korespondencja Huysmansa ze Stomoniakowym, Ferdynandem Skaretem (w Wiedniu) i Louis Dubreuilh (w Paryżu), wreszcie z van Kuykhofem, prowadzona od 6 do 12 stycznia 1906 r. wskazuje, że sekcja rosyjska i SDKPiL z sekcji polskiej zamierzały zakupić większe partie broni za pośrednictwem MBS³². Rosjanie sprecyzowali, że chodzi tylko o 1000 rewolwerów systemu browning. Rewolwery próbowano nabyć także w Belgii, lecz z powodu wygórowanych cen z pertraktacji zrezygnowano. MBS przekazało przedstawicielom Belgii, Holandii i Francji propozycję sekcji rosyjskiej rozpoczęcia kampanii przeciwko terrorowi carskiemu, wiążąc ją ze staraniami rządu rosyjskiego o pożyczkę zagraniczną. W przeciągu całego lata sprawa ta nie schodziła z porządku dziennego³³. Nadal liczono się z możliwością interwencji zbrojnej w Rosji. Podczas 7 sesji MBS, 4—5 marca w Brukseli powzięto rezolucję w sprawie zagrażającej wojny. Uzupełniono ją w lipcu na sesji londyńskiej Komisji Międzyparlamentarnej. Postanowiono wydać manifest i zwołać specjalne posiedzenia MBS i Komisji w wypadku wypowiedzenia wojny, by przedyskutować dalsze postępowanie³⁴.

W tych warunkach sekcja rosyjska MBS traktowała jako swoje podstawowe zadanie walkę w obronie życia rewolucjonistów.

W dniu 7 czerwca Plechanow zaalarmował, że 36 rewolucjonistów postawiono przed sądem wojskowym w Rydze, 20-tu grozi kara śmierci, za pośrednictwem MBS wezwał bratnie partie, by rozpoczęły energiczną kampanię przeciwko wyrokom i egzekucjom. C. Huysmans natychmiast przekazał tę informację członkom Biura. 10 czerwca Rubanowicz powiadomił MBS, że w Paryżu przygotowuje się wiec protestacyjny. 17 lipca na posiedzeniu MBS, które tym razem odbyło się w Londynie, przemawiał Ignacy Daszyński o konieczności walki z agenturą carską na zachodzie w obronie prawa azylu dla wrogów caratu. Zanotowano pierwsze wypadki zatrzymywania i wydalania z Francji i Belgii rosyjskich rewolucjonistów. Interweniowała Liga Obrony Praw Człowieka i Obywatela. W pojedynczych wypadkach MBS, na wniosek rosyjskich delegatów, wystawiała zaświadczenia, że taki to a taki jest członkiem partii socjalistycznej; miało to ratować przed ekstradycją, jako rzekomego przestępcę kryminalnego³⁵.

³¹ Fonds Russe, Sprawozdanie MBS za luty i za marzec-kwiecień 1906. AZHP, 150/III/5-a, k. 25—33; ibidem, 305/II/19 k. 149 i 189.

³² AH, *Indicateur* rok 1906, nr 2755-a, 2771, 2778, 2779, 2835, 3755, 3758, 3759.

³³ Akcję przeciwko udzielaniu kredytu rządowi carskiemu prowadzono w każdym kraju z osobna (głównie we Włoszech i we Francji), MBS odmówiło wydania odezwy. Ibidem, nr 3072, 3074, 3117, 3132, 4003; AZHP, 305/II/19, k. 147.

³⁴ AH, *Indicateur* rok 1906, nr 3301, 3314, 3340, 3342; AH, *Correspondance* BSI, nr 3370-a; *Bureau Socialiste International. Réunion plénière des 4 et 5 mars 1906. Bruxelles 1906; Compte rendu de la première session plénière du 17, 18, 19 juillet à Londres* (Bruxelles 1906).

³⁵ AH, *Indicateur* 1906, nr 3115, 3216, 3217, 3230, 3260, 3927, 3930, 3935. AH, *Correspondance*, list K. Liebknechta z 19.V.1907, nr 4680.

Zastrzeżenia niektórych delegatów wzbudziła próba Plechanowa uzyskania poparcia MBS i partii stowarzyszonych w II Międzynarodówce nie tylko dla deputowanych — socjaldemokratów w Dumie Państwowej, lecz również dla samej Dumy; tak np. 1 czerwca zaproponował on, by deputowani socjalistyczni krajów europejskich ogłosili podczas obrad parlamentów adresy sympatii dla Dumy. Rubanowicz, przy aprobacie Huysmansa, usiłował przy tej okazji zdobyć poparcie dla deputowanych trudowików. Propozycje Plechanowa i Rubanowicza napotkały sprzeciw obu delegatów polskich, przedstawiciela Bundu i niektórych delegatów krajów zachodnich. Vaillant wskazał, że skoro SDKPiL, PPS i Bund zbojkotowały wybory do Dumy, nie sposób wymagać poparcia partii należących do MBS dla tej instytucji³⁶.

Zadnego listu Lenina z 1906 r. do MBS lub do jego sekretarza nie znamy.

Odpyły fali rewolucyjnej w Rosji spowodował spadek zainteresowania sprawami rosyjskimi (także polskimi) na arenie międzynarodowej. Zmniejszyły się wpływy ze zbiórek na rzecz ofiar caratu, a potrzeby rosły. W Rosji wzrastał się terror. Na Zachód podążali, przeważnie po nielegalnym przejściu granicy ci, którym w imperium carskim groziła wieloletnia katorka a nawet wyrok śmierci. Nigdy jeszcze polityczna emigracja rosyjska nie była tak liczna i tak sproletaryzowana. Przybysze z reguły byli pozbawieni wszelkich środków do życia, w swej większości po raz pierwszy znaleźli się za granicą, nie władali językami obcymi, nie znali warunków miejscowych. Należało przede wszystkim zapewnić im zajęcie i zarobek. C. Huysmans, z inicjatywy delegatów rosyjskich korespondował z działaczami socjaldemokratycznymi większych ośrodków przemysłowych, usiłował wyjaśnić, gdzie można liczyć na zatrudnienie emigrantów. Na ogół odpowiedzi nie były pocieszające. Koniunktura pogarszała się, zbliżał się kryzys. Działacze terenowi niechętnie podejmowali się w tych warunkach tak niewdzięcznego zadania, jak pośrednictwo pracy dla obcokrajowców. Wciąż jeszcze nie zdołano załatwić spraw części załogi pancernika „Potiomkin”. Wydalani z Rumunii marynarce rosyjscy podążali na Zachód, części przedostała się do Kanady, niektórych ulokowano chwilowo w Belgii. Do sprawy tej powracano raz po raz³⁷.

Partie rosyjskie i polskie przypominały MBS, a za jego pośrednictwem socjaldemokratycznym partiom Zachodu, że należy czuwać nad przestrzeganiem prawa azylu. Nawet Szwajcaria nie dla wszystkich była bezpiecznym miejscem pobytu. Domagając się wydania uciekiniera, zamachowca lub uczestnika ekspropriacji rząd carski usiłował przedstawić jego sprawę jako zbrodnię pospolitą, bandytyzm³⁸. Walkę przeciwko próbom ekstradycji, w której żywo uczestniczył Plechanow, łączono z demaskowaniem rządu carskiego, a szczególnie agentów „ochranki” za granicą. Głośną kampanię demaskacyjną rozpętano wokół agentów carskich w Paryżu. Nadchodziły wieści o demaskowaniu prowokatorów. Georǳ Gapon, którego Rubanowicz usiłował skontaktować bezpośrednio z MBS, zginął po powrocie do Rosji w kwietniu 1906 r. z wyroku włas-

³⁶ AH, *Indicateur* 1906, nr 3206, 3208, 3212, 3213, 3214, 3215, 3216.

³⁷ Rubanowicz do MBS 28.IV.1907 i odpowiedzi Sekretariatu z 30.IV i 25.V. Ibidem, nr 4571, 4583, 4690; *Correspondance BSI*, nr 4197, 4242, 4272, 4575.

³⁸ *Indicateur* 1907, 4153, 4358, 4367, 4368, 4682, 4731; AH, *Correspondance* 4197, 4680, 4683; Ibidem, do Rubanowicza 24.XI.1908, nr 6138.

nej partii Rubanowicza. W 1908 r. zdemaskowany został Azef. Przecina-
nie tego rodzaju wrzodów pozostawiało w środowisku legalnych działa-
czy krajów konstytucyjnych posmak skandalu.

Rosnący terror, nastrój klęski, powodował wyraźny, aczkolwiek nie-
równomierny spadek rzeszy członkowskiej i zawężenie sfery wpływu na
szczególnych partii. Proces ten dopiero się rozpoczął, ale na terenach
szczególnie intensywnego ruchu rewolucyjnego, zwłaszcza w Króle-
stwie Polskim, gdzie represje i wyczerpanie wystąpiły stosunkowo wcze-
śnie, ujawnił się w stopniu dostatecznym, by podbudować żądanie rewizji
zasady podziału funduszy napływających do MBS. Komitet Wykonawczy
Biura przyjął wiosną 1907 r. nowy schemat podziału (w nawiasie poda-
ję dla porównania odsetek przyznany w 1905 r.): SDPRR 30% (26,7%),
SR 25% (26,7%), Bund 15% (13,3%), SD Łotewskiego Kraju 12% (6,6%),
PPS 10% (11,1%), SDKPiL 8% (11,1%). Skreślono z listy dogory-
wający PPS „Proletariat”. Rubanowicz zakwestionował nową zasadę
podziału zmniejszającą wpływy jego partii, zaś Plechanow podważył za-
sadność tej reklamacji wskazując, że eserowcy i tak otrzymują niepro-
porcjonalnie dużo w porównaniu ze znacznie silniejszą i posiadającą
większe potrzeby SDPRR. Róża Luksemburg zaprotestowała przeciwko
decyzji krzywdzącej partię polską (w 1905 r. przypadła im łącznie
26,7% — tyleż ile SDPRR, w 1907 r. tylko 18%), szczególnie zaś upo-
śledzającej SDKPiL. Zaproponowała, by przyznać równy odsetek czte-
rem partiom „narodowościowym” wskazując, że polska socjaldemokra-
cja nie jest słabsza od tych, których udział jej kosztem powiększono
i że również walczy w pierwszej linii bojowej. Przekładając jej propo-
zycję na język liczb Huysmans wskazał, że można by to osiągnąć przyj-
mując następujący wykładnik: 26%—26%—12%—12%—12%—12% lub
24%—24%—13%—13%—13%—13%. Róża Luksemburg przeredagowa-
ła swoją propozycję, przyjmując stosunek 26—26—12—12—12—12.
Wniosek ten nie został jednak zaakceptowany. Niemiecka socjaldemokra-
cja oświadczyła, że ustaliła następującą zasadę podziału: 35% SDPRR,
17,5% Bund, 15% SDKPiL, 12% PPS, 10,5% SD Łotwy, 10% SR — i we-
dług powyższego stosunku przekazuje pieniądze³⁹.

Tymczasem do Sekretariatu MBS zgłosił się przedstawiciel PPS-Le-
wicy — Zygmunt Marek, członek zarządu partyjnego PPSD Galicji
i Śląska i Komitetu Krakowskiego. Zwrócił się o przysyłanie na jego a-
dres dla PPS-Lewicy dokumentacji i korespondencji MBS i połowy wszy-
stkich funduszy dotychczas przeznaczonych dla PPS. Na zapytanie Huys-
mansa jego towarzysz partyjny, Herman Diamand, oficjalny przedsta-
wiciel PPS i PPSD, potwierdził fakt rozłamu w PPS Królestwa Polskiego
i zakomunikował, że reprezentowany przez niego odłam przyjął nazwę
PPS-Fracja Rewolucyjna i zastrzegł się przeciwko przyznaniu Markowi
mandatu do MBS (czego zresztą ów się nie domagał), ale zaakceptował
propozycję podziału funduszy, przy czym powołał się na decyzję funkcyj-
nego w Krakowie komitetu pomocy rewolucjonistom z Królestwa.

³⁹ *Indicateur* nr 4152, 4153, 4234, 4257, 4258, 4271, 4290, 4300, 4305, 4315,
4324, 4405, 4407, 4413, 4414, 4428; Huysmans do Rubanowicza 15.I.1907 i do R.
Luksemburg 23.II.1907. *AH Correspondance* nr 4153, 4300. *AZHP*, 150/III/6, Okólnik
MBS z 4.II.1907, k. 12—26.

W rezultacie udział SDKPiL w stosunku do pozostałych polskich partii socjalistycznych okazał się największy (8^{0/0}—5^{0/0}—5^{0/0})⁴⁰.

Połączenie bolszewickiego i mieńszewickiego odłamu SDPRR na wiosnę 1906 r. okazało się nietrwale, jeśli wręcz nie iluzoryczne. Rozrachunek z przeszłością, a przede wszystkim ocena charakteru rewolucji i jej sił napędowych, konieczność ustalenia nowych wytycznych taktycznych na najbliższą przyszłość, doprowadziły do ponownego zaostrożenia sprzeczności wewnątrzpartyjnych. W lutym 1908 r. Lenin napisał w liście poświęconym sprawom partyjnym: „Zaostrożenie walki frakcyjnej wszędzie olbrzymie i nieuniknione”⁴¹.

Rozgorzała na nowo walka frakcyjna, połączona ze zmianą układu sił wewnątrz SDPRR, osłabiła pozycję Plechanowa jako reprezentanta SDPRR w MBS. W tych warunkach Huysmans najchętniej współpracował z mandatariuszem eserowców, Rubanowiczem. Na jego prośbę zbadał czy nie dałoby się zorganizować zjazdu socjalistów-rewolucjonistów w Norwegii⁴². I nie jest chyba dziełem przypadku, że przy okazji odwołania się R. Luksemburg sugerował Huysmans zrównanie subwencji przyznanych SDPRR i partii SR, aczkolwiek Róża tego bynajmniej nie proponowała, jak nie jest również przypadkiem, że po wyborach do II Dumi Państwowej, które przyniosły imponujące zwycięstwo lewicy, Huysmans zaadresował pozdrowienie przesłane w imieniu MBS i powinszowanie z powodu „wspaniałego zwycięstwa socjalistów” (*la victoire éclatante*) przewodniczącemu 37-osobowej dumskiej frakcji eserowców a nie 65-osobowej frakcji socjaldemokratów i dopiero, gdy ci ostatni zareagowali na tak bezprzykładne pominięcie, zmuszony był tłumaczyć się, że telegram nadał co prawda na adres Uspieńskiego, ale skierował go do wszystkich deputowanych socjalistów. Wyjaśnienie Huysmansa nie odpowiedziało na pytanie dlaczego takiego właśnie wybrał adresata⁴³.

Plechanow i Rubanowicz w związku z rozwiązaniem II Dumi (2 czerwca 1907 r.) usiłowali rozpętać międzynarodową kampanię protestacyjną pod auspicjami MBS, proponowali wyznaczyć termin manifestacji na 14 lipca — rocznicę zdobycia Bastylia. Inicjatywa spotkała się z chłodnym przyjęciem. Vaillant i Dubreuilh w imieniu sekcji francuskiej, a Pfankuch w imieniu niemieckiej uznali ją za niemożliwą do realizacji, zwłaszcza w tak krótkim terminie⁴⁴. Zdaniem bolszewików, w ogóle byłoby błędem koncentrowanie uwagi opinii publicznej wokół tego *quasi*

⁴⁰ PPS-Lewica do MBS (H. Diamand do MBS 23.II.1907); PPS-Frakcja do MBS (18.III.1907). *Indicateur* nr 4290, 4305, 4428. Reklamacja Rubanowicza z 8.I.1907 i odpowiedź Huysmansa 15.I.1907, list Plechanowa i Bałabanowej z 24.II.1907. Ibidem, nr 4152, 4324; AZHP, 305/III/19, nr 167, 168—169.

⁴¹ Lenin do Aleksieńskiego 3.II.1908. *Polnoje sobranije soczinienij* t. 47, s. 132.

⁴² W warunkach, gdy Finlandia nie mogła już zapewnić schronienia dla rosyjskich rewolucjonistów, a Francja i Szwajcaria stały się terenem wzmożonej penetracji „ochrany”, rosyjska lewica zwróciła uwagę na kraje skandynawskie. Nie tylko eserowcy, także socjaldemokraci rosyjscy badali, czy nie dałoby się zorganizować zjazdu w Norwegii, konkretnie w Christianii (obecne Oslo). AH, *Correspondance*, nr 4181 i 4213.

⁴³ Huysmans do Uspieńskiego 12.III.1907, do Aleksieńskiego 18.III, do Rubanowicza 19.III, Rubanowicz do Huysmansa 12.III. *Indicateur* 1907, nr 4383, 4418, 4422, 4464.

⁴⁴ Huysmans do Vaillant 19.VI, Vaillant do MBS 20.VI, Dubreuilh do MBS,

parlamentu. Wypowiedzieli się w tej sprawie dobitnie podczas obrad V zjazdu partii. Nie mniej ostre były krytyczne wypowiedzi esdekapełowców. Plechanow poniósł na zjeździe klęskę. W lipcu 1903 r. przeszedł przez aklamację do biura (prezydium) II zjazdu partii, w kwietniu 1906 r. uzyskał największą liczbę głosów podczas wyborów do biura IV zjazdu, a w maju 1907 r. uzyskał zaledwie 120 głosów na 178 osób, które brały udział w głosowaniu i przepadł w wyborach do prezydium V zjazdu⁴⁵. W toku dyskusji zjazdowych atakowana była szczególnie jego koncepcja sojuszu z liberalną burżuazją, która realizowana przez socjaldemokratyczną frakcję poselską doprowadziła do stępienia politycznego ostrza jej wystąpień. W dniu 1 czerwca złożył Plechanow na zjeździe mandat członka MBS. Na wniosek Lenina powołanie nowego delegata pozostawiono nowo wybranemu Komitetowi Centralnemu, który w dniu 8 lipca powierzył mandat Leninowi. Po półtorarocznej przerwie Lenin ponownie wszedł do MBS⁴⁶.

Pierwszą sprawą, którą wypadło mu się zająć z tego tytułu, było zorganizowanie obrony deputowanych do II Dumy, aresztowanych w Petersburgu w nocy z 15 na 16 czerwca. W dniu 11 lipca zwrócił się do MBS w sprawie więzionych deputowanych Plechanow. 17 sierpnia II konferencja międzynarodowa parlamentarzystów-socjalistów w Stuttgarcie powzięła rozolucję protestacyjną. Zorganizowano wystąpienia protestacyjne we Francji i Anglii (niemieccy socjaldemokraci odmówili). W dniu 5 października, w związku ze zbliżającą się rozprawą sądową (odbyła się 5—14 grudnia 1907 r.), Lenin zaproponował MBS kontynuowanie kampanii protestacyjnej. Wskutek jego wezwania MBS opublikowało w końcu października specjalne pismo okólne w trzech językach, podpisane przez członków Komitetu Wykonawczego, piętnujące pogwałcenie nietykalności poselskiej deputowanych robotniczych i wyrażające im swoją najgłębszą sympatię. Huysmans poinformował Lenina, że w związku z jego wezwaniem zwrócił się specjalnie do partii angielskiej i francuskiej, prosząc o ponowne zorganizowanie wystąpień solidarnościowych z aresztowanymi posłami⁴⁷.

Szczególnie starannie przygotowywało MBS obrady międzynarodowego socjalistycznego kongresu w Stuttgarcie. Na sesji poprzedzającej kongres (10 listopada 1906 r.) obecny był Plechanow, w pracy Biura podczas kongresu brał udział Lenin. Po raz pierwszy przyjęto zasadę zarezerwowania większej liczby głosów delegacjom większych partii. We-

---

Pfankuch do MBS. Huysmans przesyła powyższe odpowiedzi Hyndmanowi i dodaje, że powiadomił Plechanowa i Rubanowicza (listy do nich skierowane nie zostały odnotowane w inwentarzu). Ibidem, nr 4781, 4782, 4783, 4784, 4785, 4804.

⁴⁵ *Wtoroj sjezd RSDRP. Ijul-awgust 1903 goda. Protokoły*. Moskwa 1959, s. 6; *Czietwiortyj (objedinitielnyj) sjezd RSDRP. April (apriel-maj) 1906 g. Protokoły*. Moskwa 1959, s. 71; *Piatyj (Łondonskij) sjezd RSDRP. April-maj 1907 g. Protokoły*. Moskwa 1963, s. 9.

⁴⁶ *Piatyj (Łondonskij) sjezd RSDRP*, s. 595; Lenin, *Soczinienija* wyd. 3, t. XII, s. 563. Ciekawy jest szczegół, że Huysmans na prośbę Litwinowa starał się (zresztą bezskutecznie) o paszporty dla powracających do Rosji delegatów V Zjazdu. AH, *Correspondance* (bez nru). Huysmans 1.VI.1907, Litwinow 5.VI.1907.

⁴⁷ AH, *Indicateur* nr 4781, 4782, 4785, 4804; Plechanow do MBS 11.VII i odpowiedź Huysmansa z 13.VII. Ibidem 4942 i 4943; List Lenina z 5.X.1907 i odpowiedź Huysmansa z 24.X.1907. *Correspondance entre Lenine et C. Huysmans*, s. 42 i 43.

wnątrz sekcji rosyjskiej, na wniosek Lenina, odrzucono dotychczas stosowaną zasadę równego podziału głosów między esdekami a eserowcami. Przyznano całej sekcji 20 głosów, w tej liczbie: 10 SDPRR, 7 partii SR, a 3 zarezerwowano dla reprezentantów związków zawodowych⁴⁸.

Na pierwszym po kongresie stuttgartskim posiedzeniu MBS (11 października 1908), postawiono wniosek o dopuszczenie na międzynarodowe kongresy socjalistyczne i do MBS angielskiej Partii Pracy (Labour Party). Lenin stanął na stanowisku, że odmówić jej nie można, byłoby to bowiem rażącym sekciarstwem, proponował jednakże zaznaczyć w rezolucji, że partia ta stanowi zaledwie pierwszy krok proletariackich organizacji Anglii w kierunku świadomej polityki klasowej i utworzenia socjalistycznej partii robotniczej (wniosek ten nie przeszedł). Wobec rozłamów w holenderskiej socjaldemokracji, Lenin na XI sesji MBS w dniu 7 listopada 1909 r. poparł lewicę, domagał się dopuszczenia jej przedstawicieli na kongresy i do Biura. Wystąpił natomiast przeciwko przyjęciu na członków Międzynarodówki syjonistów-socjalistów, chociaż zaaprobował dopuszczenie ich z głosem doradczym na kongres socjalistyczny w Stuttgarcie⁴⁹. W sposobie rozstrzygnięcia tych pozornie różnych zagadnień można dostrzec dążenie do skupienia uwagi na problemie świadomości klasowej i walki klasowej, orientację na lewicę w obozie socjalistycznym. Swoją udział w sesjach MBS Lenin traktował ze zwykłą dla siebie obowiązkowością. Zamierzając odwiedzić Gorkiego na Capri w 1908 r. uprzednio ustalił z Huysmansem czy podczas jego nieobecności nie przewiduje się sesji Biura⁵⁰.

Jako członek MBS Lenin systematycznie korespondował z jego Sekretariatem. Korespondencja ta odzwierciedla wzmożone tempo ówczesnego życia politycznego. Od aneksji Bośni i Hercegowiny, poprzez sprawę perską do kryzysu marokańskiego nieustannie narasta napięcie międzynarodowe. W roku 1908 Lenin publikuje artykuły: *Materiał palny w polityce światowej* oraz *Wypadki na Bałkanach i w Persji*. W dniu 30 kwietnia 1909 r. MBS na prośbę demokratów perskich zwróciło się do socjalistycznych frakcji parlamentarnych Francji, Belgii, Niemiec i Anglii a także frakcji deputowanych socjaldemokratów do Dumy Państwowej prosząc o wystąpienie przeciwko interwencji armii carskiej w Persji. W czerwcu, w specjalnym okólniku poinformował Lenin o podróży cara do Europy zachodniej. Robotnicy zareagowali masowymi wiecami i demonstracjami. W dniu 7 grudnia 1911 r. Lenin przesłał Huysmansowi telegram KC demokratycznej partii Persji do KC SDPRR z 5 grudnia, bijący na alarm w obliczu nowej interwencji, tym razem dyplomatycznej, na rzecz reakcji w tym kraju. „Mam nadzieję, że zrobicie wszystko co w waszej mocy, by treść tego telegramu zakomunikować wszystkim partiom należącym do Międzynarodówki” — dodał Lenin. Rzeczywiście protest Persów za poparciem członka MBS Lenina

⁴⁸ AH, Les reunions periodique; G. W. Plechanow, *Soczinienija* t. XV, s. 459—466.

⁴⁹ Ibidem; W. I. Lenin, *Biografia*. Moskwa 1960, s. 199; W. I. Lenin, *Posiedzenie MBS [w:] Dzieła* t. 15. Warszawa 1956, s. 221—237; *Przemówienie na posiedzeniu MBS w sprawie rozłamu w socjaldemokratycznej partii robotniczej Holandii [w:] Dzieła* t. 16. Warszawa 1957, s. 69; XI sesja MBS. Ibidem, s. 136—141.

⁵⁰ Lenin do Huysmansa z 1.III.1908. *Polnoje sobranije soczinienij* t. 47, s. 146; Lenin do Gorkiego, (b.d.). Ibidem, s. 147.

został opublikowany w okólniku nr 20 MBS⁵¹. O napięciu sytuacji międzynarodowej świadczy fakt, że MBS uznało za wskazane w okólniku z 28 listopada 1911 r. przypomnieć antywojenne rezolucje, przyjęte na kongresach w Stuttgarcie i Kopenhadze i wezwać do manifestacji antywojennych, po czym zażądało sprawozdań z tej akcji⁵².

Drugim problemem, który przewijał się w korespondencji Lenina z MBS był terror carski i walka z tym terrorem. Listy poruszają sprawy azylu dla uchodźców, przynależności partyjnej, pomocy materialnej, pracy, tragiczne sprawy członków nielagalnych partii ściganych przez „ochrankę” nie tylko w kraju lecz także za granicą⁵³. Do rządu tego rodzaju spraw należały aresztowania przeprowadzone jednocześnie w Genewie, Paryżu, Berlinie, Monachium i Sztokholmie w związku z próbą wymiany 500-rublowych banknotów zdobytych podczas ekspropriacji tbiliskiej, przeprowadzonej 25 czerwca 1907 r. (zdobyto 341 tys. rubli). Organizatora ekspropriacji Kamo-Petrosjana ujęto i wydano rządowi carskiemu. Ekstradycja groziła pozostałym aresztowanym, również skarbnikowi Zagranicznego Biura KC SDPRR, dr N. Siemaszko. Lenin usiłował za pośrednictwem MBS zorganizować obronę aresztowanych, a jednocześnie napiętnował Martowa, który starał się zatrzeć więź Siemaszki z organizacją partyjną, odciąć się od przypuszczalnego współnika zamachowców, pogarszając jego sytuację w obliczu śmiertelnego niebezpieczeństwa⁵⁴. W tego rodzaju sprawach Lenin mógł liczyć na poparcie Rubanowicza, który energicznie zabiegał w MBS w obronie aresztowanych w Sztokholmie i Lozannie. Jest rzeczą oczywistą, że eserowcy mieli więcej zrozumienia dla takich metod jak ekspropriacja niż mieniszewicy⁵⁵. Pod naciskiem Lenina i Rubanowicza MBS usiłowało zmobilizować socjaldemokratów szwedzkich i szwajcarskich w obronie aresztowanych, Huysmans konsultował się w tej sprawie z prawnikiem rzeczoznawcą (M. Nys)⁵⁶.

Postępową opinię na Zachodzie poruszyła w szczególności zdemaskowana przez Burcewa prowokacja, jakiej dopuszczono się przy aresztowaniu i skazaniu socjaldemokratów-posłów do II Dumy. Sprawa wypląnęła w III Dumie podczas debaty nad interpelacją posłów socjaldemokratów. Lenin referował ją w obszernym piśmie skierowanym do MBS. Biuro poświęciło sprawie uwięzionych posłów dwa specjalne okólniki: nr 18 i 21, opublikowane w grudniu 1911 r. W okólniku nr 21, czołowe miejsce zajęło pismo Lenina. Okólnik, wraz z owym piśmie zostały przedrukowane w nrze 8 „Bulletin Périodique du BSI”. Sprawa odbiła się

⁵¹ Lenin, *Dzieła* t. 15, s. 170—177, 210—237, t. 48, s. 43, *Correspondance entre Lenine et C. Huysmans*, s. 94 (telegram CK demokratycznej partii Persji).

⁵² „Bulletin Périodique du BSI” nr 8 poświęcony był głównie walce z militaryzmem i prowokacjami wojennymi.

⁵³ Lenin, *Połnoje sobranije soczinienij* t. 47, s. 165, 238, 239, 257. AZHP, 150/II/11, k. 7.

⁵⁴ W sprawie Siemaszki Lenin usiłuje uzyskać poparcie Gorkiego. List z 2 i 7.II. 1908. *Połnoje sobranije soczinienij* t. 47, s. 129—132.

⁵⁵ Zachowały się w archiwum Huysmansa streszczenia listów Rubanowicza z 1908 r. w których usiłuje on uzyskać pomoc MBS w obronie aresztowanych w Sztokholmie i Lozannie a także pojedynczych ekspropriatorów (listy z 30.I, 19.II, 1 i 4.III, 15.VII). AH, *Indicateur* 5435, 5464, 5484, 5493, 5767.

⁵⁶ Listy do Szwecji do Hjamara Brantinga i Szwajcarii na imię Johanna Sigga z 15.II.1908 i in. *Ibidem*, nr 5436, 5472, 5474, 5489. Odpowiedzi z 4, 5 i 10.III — nr 5493, 5499.

szerokim echem w prasie postępowej i w interpelacjach parlamentarnych⁵⁷.

W dniach 15 stycznia — 5 lutego 1910 obradowało w Paryżu plenum KC SDPRR, któremu nadano nazwę „zjednoczeniowego”. Podjęto tam próbę, w istocie rzeczy beznadziejną, przejścia do porządku dziennego nad rozdzierającymi SDPRR sprzecznościami, połączenia obrońców nielegalnej partii z tymi, którzy chcieliby ograniczyć działalność socjaldemokratów formami mniej lub bardziej legalnymi. Postanowiono, że w MBS partię reprezentować będą Lenin i Plechanow — miało to być symbolem dokonywanego się zjednoczenia⁵⁸. Próba porozumienia z „martowcami” nie dała rezultatu, natomiast porozumienie z „plechanowcami” miało realną perspektywę. Lenina i Plechanowa łączyła walka z „likwidatorami” w obronie organizacji partyjnych. W opublikowanej w czerwcu 1910 r. drugiej części *Notatek Publicysty* Lenin pisze o Plechanowie: „Uważamy go za mieńszewika partyjnego, jesteśmy zdania, że w obecnych trudnych czasach, gdy na porządku dziennym stoi walka o marksizm w teorii i o partię w praktyce ruchu robotniczego, bezwzględnym obowiązkiem wszystkich bolszewików jest dołożenie wszelkich starań w celu zbliżenia z takimi socjaldemokratami”⁵⁹. W dniu 2 września 1910 podczas obrad międzynarodowego kongresu socjalistycznego w Kopenhadze, Lenin złożył w MBS oświadczenie, że zgodnie z decyzją styczniowego plenum KC, w porozumieniu z delegacją SDPRR wysłaną na kongres, zwraca się o wprowadzenie do Biura Plechanowa, z tym, że obu łącznie przysługiwać będzie jeden tylko głos, który należy się SDPRR. Lenin zwrócił uwagę na istnienie tego rodzaju precedensu, wprowadziła go delegacja francuska. MBS wyraziło swą zgodę⁶⁰.

Lenin i Plechanow reprezentowali łącznie SDPRR na nadzwyczajnej sesji MBS w dniu 23 września 1911, zwołanej w związku z kryzysem marokańskim, który zagrażał wybuchem wojny europejskiej. Jako przedstawiciele polskiego ruchu socjalistycznego obecni byli R. Luksemburg i H. Diamand. Biuro przypomniało raz jeszcze rezolucje antywojenne, przyjęte na kongresach stuttgartskim i kopenhaskim, zwracając uwagę na passus końcowy (wprowadzony na wniosek Lenina i R. Luksemburg w Stuttgarcie), który głosił, że w przypadku wybuchu wojny proletariats winien wykorzystać wywołany przez nią kryzys gospodarczy i polityczny dla obalenia panowania kapitału. MBS zapowiedziało, że podejmuje inicjatywę wystąpień antywojennych na terenie międzynarodowym i że wszelkimi możliwymi środkami będzie popierać ruch antywojenny. Uchwalono również rezolucję przeciwko drożyznie. Sprawozdanie z sesji opublikował Plechanow⁶¹.

⁵⁷ W. I. Lenin, *Dziela* t. 17. Warszawa 1957, s. 329—334; „Bulletin Périodique du BSI” nr 8, s. 117—121. W okólniku przypomniano raz jeszcze wyrok z 22.XI. 1907; AZHP, 150/II/11, k. 15, 18—19.

⁵⁸ *KPSS w rezolucjach i rozwiązaniach sjezdów, konferencji i plenumów CK*, cz. 1, wyd. 7, s. 240.

⁵⁹ W. I. Lenin, *Dziela* t. 16. Warszawa 1957, s. 259.

⁶⁰ Socjalistów francuskich reprezentowali w MBS początkowo Jean Jaures i Edouard Vaillant, uczestnik Komuny Paryskiej, przewodniczący I kongresu II Międzynarodówki w 1889 r. Po zjednoczeniu guesdistów i jauresistów został wprowadzony do MBS również przewodniczący SFIO Louis Dubreuilh, lecz przysługiwał mu razem z Vaillant jeden głos.

⁶¹ G. W. Plechanow, *Soczinienija* t. XIX. Moskwa—Leningrad 1927, s. 321—329.

Na porozumieniu Lenina i Plechanowa od początku widniała rysa, która zagrażała ich zbliżeniu. Lenin usiłował blok bolszewików z mienszewikami partyjniakami wykorzystać dla wyeliminowania „likwidatorów” z szeregów partyjnych, Plechanow natomiast sądził, że uda się ich podporządkować większości w imię konsolidacji partii. Tym się tłumaczy, dlaczego współpraca Lenina i Plechanowa nie mogła przekroczyć progu konferencji praskiej SDPRR w styczniu 1912 r., podczas której bolszewicy ukonstytuowali się jako odrębna partia, pozostawiając drzwi otwarte dla mienszewików-partyjniaków, ale zatrzaszkując je przed likwidatorami⁶². Drogi ich ponownie się rozeszły, chociaż Plechanow, również w imię jedności partii, potępił naradę sierpniową mienszewików-likwidatorów i części tzw. organizacji narodowościowych, przy czym wyśmiał ją, twierdząc, że obradowała przypuszczalnie na górze, która urodziła mysz⁶³.

Ten stan rzeczy nie mógł nie odbić się na współpracy Lenina i Plechanowa w MBS. Zasada: dwóch delegatów — jeden głos — sprawiała trudności nawet, gdy Lenin utrzymywał, że „pracować z Plechanowem na razie można i trzeba”⁶⁴. W listopadzie 1910 r. Plechanow podejrzewał, że Lenin nie przekazuje mu korespondencji MBS i Lenin tłumaczył się, że otrzymano jedynie list w sprawach finansowych, natomiast w lutym 1911 r. Lenin uskarżał się, że Plechanow zatrzymuje od 7 tygodni przesłany mu list Huysmansa i projekt odpowiedzi⁶⁵. Po Konferencji Praskiej dwoistość reprezentacji partyjnej w MBS groziła sparaliżowaniem jej działalności, zwłaszcza gdy na porządku dziennym stanęły rosyjskie sprawy partyjne.

Na początku marca 1912 r. Lenin zawiadomił Huysmansa, że Komitet Centralny mianował go reprezentantem SDPRR w MBS. W następnym liście, również z marca zakwestionował pełnomocnictwa Plechanowa wskazując, że nie potwierdził ich Komitet Centralny wybrany na Konferencji partyjnej (styczniowej), której Plechanow nie uznał. Równorzędnej instancji partyjnej mienszewicy nie wyłonili (utrzymali Komitet Organizacyjny). Mając jednakże poparcie KW MBS Plechanow mandatu nie złożył. Z bolszewikami zresztą nie zerwał. Współpracował na razie z „Zwizdą” i „Prawdą”, korzystając z ich swoistego liberalizmu i unikania polemiki wewnątrzpartyjnej. W stosunku do Plechanowa Lenin (w maju-czerwcu 1913 r.) doradzał szczególną ostrożność podkreślając, że walczy on z wrogami ruchu robotniczego⁶⁶.

Plechanow opublikował sprawozdanie w swoim piśmie „Dziennik Socjałdemokrata” nr 15, październik 1911.

⁶² KPSS w rezolucjach i reszzeniach sjezdow, konfierencji i plenumow CK, t. I, s. 268—287.

⁶³ G. Plechanow w liście do Huysmansa z 27.III.1912 ustosunkował się negatywnie do konferencji praskiej (*Socziemienija* t. XIX, s. 416—417), odmówił 23.VIII. udziału w konferencji mienszewickiej (ibidem, s. 419—421) i ostro ją skrytykował (ibidem, s. 424—435) w piśmie „Za partiju” (nr 3 z 15.X.1912).

⁶⁴ Lenin do Gorkiego z 27.V.1911. *Połnoje sobranije socziemienij* t. 48. Moskwa 1964, s. 33—34.

⁶⁵ Listy Lenina do Plechanowa z 22.XI.1910 i 3.II.1911. Ibidem, s. 2—3 i 14.

⁶⁶ Listy do Huysmansa z pierwszej i początku trzeciej dekady marca 1912; listy do redakcji „Prawdy” z końca maja i 16.VI.1913. Ibidem, s. 48—49, 55—56, 182—183, 188—189.

Stosunki z MBS uległy daleko idącemu pogorszeniu. Huysmans przekazał w okólniku 4 Sekretariatu kopię raportu przesłaną przez Lenina o konferencji praskiej, lecz w okólniku 5 umieścił zbiorowy protest, przyjęty na zebraniu frakcji antyleninowskich w Paryżu, podpisany przez Trockiego, Lunaczarskiego, przedstawicieli różnych odłamów mieniszewizmu (także plechanowców) i Bundu. Zebrani zakwestionowali prawo konferencji styczniowej przemawiania w imieniu całej partii. Z kolei Lenin zakwestionował prawo Huysmansa publikowania i rozpowszechniania materiałów nie pochodzących ani od kierownictwa partyjnego ani też od członka MBS (w odpowiedzi na tłumaczenie generalnego sekretarza, że publikuje doniesienie o wiecu paryskim, ponieważ nie ma prawa wstrzymywać ogłoszenia dokumentów „émanant d'organismes régulierement affiliés et de membres du Bureau”). W okólniku 7, na żądanie Lenina, Huysmans opublikował obszerny wywód przez niego nadesłany, wyjaśniający, że konferencja partyjna reprezentowała przede wszystkim organizacje krajowe a protestują przeciw niej głównie grupy zagraniczne, przeważnie likwidatorskie. Tezę tę zakwestionował w okólniku 10 MBS KC SD Łotwy. W tej kolejności widać staranie Huysmansa o to, by „zrównoważyć” przeciwników⁶⁷.

Po przeniesieniu się do Galicji Lenin utrzymywał nadal ścisły kontakt listowny z Sekretarzem MBS, komunikuje Huysmansowi swe kolejne adresy w Krakowie: na Zwierzyńcu i przy ul. Lubomirskiego. Mimo odległości i zaostrzających się sprzeczności stosunki z MBS są ożywione, skoro w archiwum Huysmansa zachowało się za 1912 r. 16 listów Lenina adresowanych do sekretarza generalnego i 3 oficjalne pisma skierowane do MBS. W stosunkach z Sekretariatem MBS Lenin korzystał z pośrednictwa bolszewika zamieszkałego w Brukseli Iwana Popowa. W styczniu 1914 r. Lenin pisał o Popowie do Łotysza socjaldemokraty-bolszewika J. Germana: „To nasz przedstawiciel, za pośrednictwem którego można wszystkiego się dowiedzieć i z którym można pomówić. Zasługuje na pełne zaufanie”⁶⁸. Na listopadową sesję Biura Lenin odmówił przyjazdu, tłumacząc się wyborami do Dumy⁶⁹. Nie wziął udziału w Kongresie Międzynarodowym w Bazylei. Zaaprobował, podobnie jak i Rubanowicz, kandydaturę Plechanowa, jako przedstawiciela sekcji rosyjskiej do pięciosobowej komisji, która miała odredagować projekty rezolucji przygotowanych na kongres. Jednocześnie (19 listopada 1912) Lenin powiadomił Huysmansa, że na jego miejsce do Biura wejdzie Kamieniew: „Notre délégué au BSI c'est Kameneff”. W następnym liście sprecyzował: „Le camarade Kameneff est designé par CC du PSDO de Russie comme membre du BSI et le camarade Maletzki comme son suppléant”⁷⁰. List ten został wysłany w końcu listopada lub w pierwszych dniach grudnia. O wydelegowaniu Kamieniewa do MBS Lenin powiadomił Plechanowa już 17 listopada, a kandydaturę Małeckieko na zastępcę delegata wysunął w liście do Kamieniewa w drugiej połowie listopada. Zamiana przedstawiciela w MBS została więc należycie

⁶⁷ Okólniki Sekretariatu MBS za rok 1912. AZHP, 150/III/12, k. 3—6, 10.

⁶⁸ Lenin, *Połnoje sobranije socziniemij* t. 48, s. 245.

⁶⁹ Lenin do Huysmansa z 3.X.1912. *Correspondance entre Lenine et C. Huysmans*, s. 118.

⁷⁰ Ibidem, s. 124 (streszczenia zaginionych listów przedrukowane przez Haupta z inwentarza).

przygotowana. Huysmans zastrzegł się, że wprowadzenie Kamieniewa do MBS traktuje jako zastępstwo i to prowizoryczne, prowizoryczna zresztą była decyzja o podziale jednego mandatu między Lenina i Plechanowa. Kandydaturę Małeckiego pominął, w rezultacie w wykazie członków MBS podał i Plechanowa i Lenina i Kamieniewa. Antoni Małeckie był jednym z najwybitniejszych polskich socjaldemokratów. Mieszkał w Paryżu. W księdze adresowej Biura Zagranicznego KC SDPRR, prowadzonej przez stałego sekretarza Biura — Nadieżdę Krupską, zanotowany został zarówno jego stały adres paryski jak i chwilowy — krakowski⁷¹. Plechanow z powodu choroby do Bazylei nie pojechał. Do komisji redakcyjnej wszedł z ramienia sekcji rosyjskiej Rubanowicz (Lenin z góry przewidział taką ewentualność) a Huysmans wykorzystał chorobę Plechanowa, by za jego zgodą zaproponować zastępstwo przedstawicielowi mniejszewickiego OK Pawłowi Akselrodowi. Akselrod jednak na kongres nie przybył⁷².

W 1913 r. stosunki KC SDPRR z MBS uległy rozluźnieniu. Z archiwum Huysmansa dowiadujemy się tylko o 3 listach Lenina i 6 listach Kamieniewa wysłanych do sekretarza generalnego. Ton odpowiedzi Huysmansa (z 14 stycznia) na pierwszy list Kamieniewa (z 13 stycznia) jest bez precedensu w dotychczasowej korespondencji Biura. 29 października Huysmans znów zakwestionował przedstawicielstwo KC SDPRR, żądając od Lenina wyjaśnienia w jakim charakterze Kamieniew wszedł do MBS, delegata czy jego zastępcy. Tym razem Lenin odpowiedział, że w charakterze zastępcy (3 listopada 1913)⁷³. Czym się tłumaczy taka zmiana możemy się tylko domyślać. Wprowadzić Małeckiego do MBS nie udało się. Kamieniew z Paryża wyjechał do Krakowa, co praktycznie utrudniało kontakty z Sekretariatem Biura. Rozważano sprawę jego wyjazdu do Rosji. Na sesji MBS w dniach 13—14 grudnia w Londynie KC SDPRR reprezentował przebywający w Anglii Litwinow, a oficjalnym pełnomocnikiem w Brukseli został 26 grudnia Popow. W czerwcu 1914 r. Lenin zawiadomił Huysmansa, że reprezentantem KC w MBS został mianowany Litwinow, lecz na naradę zwołaną w lipcu w sprawach organizacyjnych SDPRR do Brukseli, na którą zdezorientowany Huysmans zaprosił i Kamieniewa i Litwinowa wydelegowani zostali z inicjatywy Lenina Inessa Armand, Popow i Władimirskij⁷⁴. Faktycznie więc po wyjeździe Lenina do Krakowa w MBS nie było stałego reprezentanta KC SDPRR, a zresztą współpracy z Biurem Lenin i jego współpracownicy przypisywali coraz mniejsze znaczenie. Zniechęcała ich pozycja MBS w stosunku do spraw wewnętrznych SDPRR

⁷¹ Lenin, *Połnoje sobranije soczinienij* t. 48, s. 109—110, 110—112; Księga adresowa zagraniczna KC SDPRR. CPA IML, f. 2, op. 1, nr 23767, opublikowana w wyd. „Istoriczeskij Archiw” 1959, nr 3, wydawnictwo w fonetycznej transkrypcji rosyjskiej, stąd konieczność sięgania do oryginału.

⁷² Martynow do Akselroda 23.XI.1912. Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis Amsterdam (dalej IIVSG). Briefe an Akselrod (8)32, I-a.

⁷³ Huysmans do Kamieniewa. AH, *Indicateur* 14.I.1913 nr 10544 Lenin do Huysmansa 22.VI.1913, Huysmans do Lenina 29.X.1913. *Correspondance entre Lenine et C. Huysmans*, s. 134. Odpowiedź Lenina z 3.XI.1913. *Połnoje sobranije soczinienij* t. 48, s. 220—221.

⁷⁴ Ibidem, s. 336; Telegram i list Kamieniewa z 23 i 26.XII.1913. AH, *Indicateur* nr 11189, 11191. Huysmans do Popowa 30.XII.1913. Ibidem nr 11195. Zaproszenia na sesję MBS 29.VI.1914. Ibidem, nr 11790.

(o czym niżej) a także zmiana na stanowisku drugiego reprezentanta rosyjskich socjaldemokratów. W dniu 9 grudnia 1913 złożył mandat Plechanow, tłumacząc swój krok rozłamem we frakcji dumskiej, ostatniej wspólnej placówce rosyjskich socjaldemokratów. Tym razem w charakterze członka a nie zastępcy, jak proponowano mu przed rokiem, wszedł do MBS jako reprezentant Komitetu Organizacyjnego mniejszewików Paweł Akselrod. Z Plechanowem można było współpracować, z Akselrodem tylko walczyć. W tej sytuacji Huysmans znów szukał oparcia poza głównymi antagonistami. Wobec rozłamu socjaldemokratycznej frakcji dumskiej usiłował zastąpić dotychczasowego jej przedstawiciela w Komisji Międzyparlamentarnej przy MBS, mnieśzewika A. Czchenkeli, przez przedstawiciela frakcji eserowskiej w Dumie⁷⁵.

W 1914 r. stosunki bolszewików oraz ich reprezentanta Lenina z MBS uległy dalszemu pogorszeniu. W ciągu 7 miesięcy przed wybuchem wojny światowej Lenin napisał do Brukseli 6 listów i uzyskał 4 odpowiedzi Huysmansa (sądząc z inwentarza korespondencji wchodzącej i wychodzącej). 3 listy wysłał do Sekretariatu Litwinow. Korespondencja była więc stosunkowo ożywiona (wpłynęły na to prace przygotowawcze do międzynarodowego kongresu w Wiedniu i zainteresowanie MBS organizacyjnymi sprawami SDPRR); jednakże ton, jaki przybrał Huysmans (upominając się o opóźnione sprawozdanie), był niedopuszczalny między towarzyszami, jak wskazał w liście do niego z 7 marca Lenin. Huysmans usiłował zatrzeć złe wrażenie. Tłumaczył się, że list był nieoficjalny (?) i że wobec tego mógł sobie pozwolić na ironiczny styl, dodając złośliwą uwagę: „Nie wiedziałem, że jesteście sztywniakami” (*collet-monté*). Lenin odpowiedział żartem: „Puisque vous êtes un bon diable de secrétaire et non pas un gradissime seigneur” po czym dodał, że pretensji można było unikać, zwracając się wcześniej o sprawozdanie⁷⁶.

O pozycji MBS świadczy następujący charakterystyczny szczegół. Partia fińska przekazała MBS 1000 frs na fundusz wyborczy SDPRR; Huysmans odpowiedział, że nie zna „realnego ośrodka kierowniczego” rosyjskich socjaldemokratów, wobec tego pieniądze te zalicza na poczet należności SDPRR wobec MBS⁷⁷.

Sprawą szczególnie drażliwą i wywołującą nieustanne napięcie między MBS a KC SDPRR i osobiście Leninem były kilkakrotnie ponawiane przez Biuro próby wystąpienia w charakterze mediatora w konflikcie

⁷⁵ O mandat dla reprezentanta Komitetu Organizacyjnego zwrócili się do MBS Semkowski 8.X.1913 (przed ustąpieniem Plechanowa) i Bund 9.XI.1913. Huysmans w odpowiedzi z 12.XI. zapewnił, że MBS wystąpi na sesji grudniowej w Londynie za utrzymaniem podziału mandatu SDPRR na 2 osoby, przy czym zgadza się wprowadzić do MBS reprezentanta OK. W dniu 7.I.1914 Semkowski poinformował MBS, że delegat będzie mianowany na najbliższym posiedzeniu OK. W nrze 11 „Bulletin Périodique du BSI” (s. 105) jako przedstawiciele SDPRR figurują Kamieniew i Akselrod. Targi o mandat piastowany przez Plechanowa przyspieszyły jego rezygnację.

⁷⁶ Lenin do Huysmansa z 7 i 15.III.1914. *Połnoje sobranije soczinienij* t. 48, s. 268—269, 271. Listy Huysmansa z 3 i 10.III.1914 (w skrócie) — *Correspondance entre Lenine et Huysmans*, s. 141 i 142. Na wiosnę 1914 r. sprawa stosunku do MBS kilkakrotnie stała na porządku dziennym posiedzeń KC. „Woprosy Istorii KPSS” 1957, nr 4.

⁷⁷ Mieńszewicy zażądali podziału pieniędzy zaoferowanych na fundusz wyborczy SDPRR w zależności od liczebności grup i frakcji, niezależnie od ich rzeczywistego wpływu a nawet posiadania odpowiednika w kraju. Martynow 2.VIII.1912 do Akselroda. IIVSG Briefe an Akselrod. (8)32, I-a, k. 1—3.

między bolszewikami a mieniszewikami. W liście z 5 kwietnia 1912 Huysmans rozwinął swój plan. Zamierzał on spowodować opublikowanie apelu KW MBS do wszystkich odłamów SDPRR w sprawie zwołania wspólnej konferencji pod auspicjami Biura. Projekt Huysmansa został zaaprobowany przez Komitet Wykonawczy, o czym zakomunikował on Leninowi 3 grudnia 1912 r.⁷⁸

Wojna bałkańska odwróciła uwagę MBS od spraw organizacyjnych. Okólniki Sekretariatu z października (nr 24) i z grudnia 1912 r. (nr 28) poświęcone zostały konfliktowi na Bałkanach. Łamy wydawnictwa periodycznego MBS zajmowały enuncjacje partii bałkańskich w związku z wojną, informacje o wiecach antywojennych w całej Europie i materiały nadzwyczajnego konkursu Bazylejskiego zwołanego w związku z niebezpieczeństwem wybuchu wojny europejskiej. Specjalny 8-stronowy dodatek do nr 9 „Bulletin Périodique du BSI” przyniósł zestawienie uchwał dotychczasowych kongresów I i II Międzynarodówki, poświęcone walce z militarystką i przygotowaniem wojennymi. Lenin przesłał w październiku 1912 r. na ręce Huysmansa manifest KC SDPRR, wydany w związku z wojną bałkańską⁷⁹. Latem 1913 r. międzynarodowa opinia publiczna pochłonięta była sprawą strajku powszechnego w Belgii. O zbiorcach przeprowadzanych w Rosji na rzecz strajkujących Lenin poinformował sekretarza generalnego MBS w czerwcu 1913 r. Specjalny okólnik wydało Biuro w sprawie procesu Bejlisa⁸⁰. Dopiero zimą sprawa SDPRR znów stała na porządku dziennym, została jednak tymczasem skomplikowana przez rozbitcie SDKPiL.

Zarząd Główny opozycyjne wystąpienia organizacji warszawskiej wyniósł na arenę międzynarodową. W okólniku nr 15 Sekretariat MBS opublikował komunikat ZG SDKPiL, datowany 8 lipca 1912, w którym rozłam został przedstawiony — przy braku istotnych różnic politycznych — jako skutek działalności policji politycznej, usiłującej zniszczyć partię przy pomocy wewnętrznej agentury metodami prowokacji⁸¹. W obronie opozycjonistów, ochrzczonych przez przeciwników „rozłamowcami”, wystąpił Lenin. W dniu 31 sierpnia skierował on do C. Huysmansa pismo Komitetu Warszawskiego SDKPiL, odpierające tego rodzaju insynuacje. W liście, towarzyszącym temu dokumentowi, Lenin wskazał na różnice zdań od dłuższego czasu rozdzierające SDKPiL⁸², na rezygnację przez przywódców opozycji — Haneckiego i Małeckiego z godności członków ZG, wystąpił kategorycznie przeciwko tezie, zawartej w komunikacie ZG SDKPiL, że „rozłamowcy” postawili się poza szeregami nie tylko SDKPiL, lecz również SDPRR, skoro SDKPiL jest jej autonomiczną częścią. Lenin stwierdził, że jedynie SDPRR ma prawo decydować w sprawie członkostwa we własnej organizacji. Tezę tę poparł Lenin czynem, wysuwając Małeckiego na

⁷⁸ *Correspondance entre Lenine et C. Huysmans*, s. 125.

⁷⁹ AZHP, 150/III/12, k. 24—26 i 27; Lenin, *Połnoje sobranije soczinienij* t. 22, s. 135—139, t. 48, s. 101.

⁸⁰ *Ibidem*, t. 48, s. 183—184; AZHP, 150/III/14-c, k. 3.

⁸¹ AZHP, 150/III/12, k. 15.

⁸² W. I. Lenin, *Do Sekretariatu Międzynarodowego Biura Socjalistycznego* [w:] *Dziela* t. 48. Warszawa 1957, s. 273—274; *Rozłam w polskiej socjaldemokracji*. *Ibidem*, s. 487—492; R. Jermolajewa, *W. I. Lenin i polska rewolucyjna socjaldemokracja*. „Nowaja i nowiejszaja historija” 1960, nr 3.

stanowisko zastępcy członka MBS z ramienia KC SDPRR, zachowując przy tym jego charakter reprezentanta „rozłamowców”. O tej tendencji świadczy nastawienie Lenina, by Małecki w MBS ograniczył się wyłącznie do omawiania spraw polskich⁸³. Wybór Małeckiego nie był przypadkowy, zdecydowało nie tylko jego przebywanie w Paryżu, w pobliżu Brukseli, lecz również autorytet, jakim się cieszył także poza kręgiem polskich socjaldemokratów. Komentując komunikat ZG SDKPiL, Akselrod zauważył, że na czele organizacji warszawskiej wyklętej jako prowokatorska „stoi stary wybitny pol (ski) sd. Małecki. A teraz wyobraźcie sobie, jak skandaliczny charakter przyjmuje oskarżenie Tyszki, gdy Międzynarodówka dowie się, przeciwko komu zostało ono skierowane”⁸⁴. Niewybredny atak Zarządu Głównego na opozycję doprowadził do niezwykłej w tym czasie jednomyślności, z jaką delegacja rosyjska na kongres bazylejski uznała mandaty „rozłamowców”. Zakwestionowanie *post factum* tych mandatów przez Sekretariat MBS i zastąpienie w sprawozdaniu ich nazwisk (pseudonimów) gwiazdkami spotkało się z protestem przedstawiciela KC SDPRR w MBS⁸⁵.

Poparcie przez Lenina „rozłamowców”, forsowanie ich organizacyjnego wyodrębnienia, powołania własnego kierownictwa, co pozwoliłoby im wystąpić jako samodzielna siła również na terenie międzynarodowym, było skutkiem zerwania ZG SDKPiL z bolszewikami po konferencji praskiej i z kolei pogłębiało istniejące różnice zdań w kwestii organizacyjnej. W listopadzie 1913 r. Adolf Warski w imieniu kierownictwa partyjnego oskarżył Lenina o forsowanie rozłamu w polskiej socjaldemokracji. R. Luksemburg zaproponowała Huysmansowi wprowadzenie kwestii przywrócenia jedności SDPRR do porządku dziennego najbliższej sesji MBS, która miała się odbyć w połowie grudnia w Londynie, a była poświęcona sfinalizowaniu zjednoczenia organizacyjnego robotniczych ugrupowań Anglii i ustaleniu porządku dziennego najbliższego międzynarodowego kongresu socjalistycznego, wyznaczonego na sierpień 1914 r. w 25 rocznicę I kongresu II Międzynarodówki⁸⁶.

Mieńszewicy-likwidatorzy nie ufali MBS. Nie mieli ani jednego reprezentanta, który mógłby się wykazać pewnymi wpływami na terenie międzynarodowym. Akselrod mógł liczyć jedynie na kontakty berlińskie. Podjęto więc próbę przekazania roli mediatora kierownictwu partii niemieckiej, przy poparciu przychylnego tym planom Kautskiego. Zaangażowany już KW MBS nie wypuścił jednak inicjatywy z własnych rąk. Ale nieufny w stosunku do mieńszewików KW MBS był wręcz wrogo usposobiony do bolszewików. Huysmans odmówił opublikowania sprawozdania KC SDPRR motywując, że mogłoby to wywołać niepożądaną polemikę⁸⁷.

⁸³ Lenin do Kamieniewa w listopadzie 1912 r. *Połnoje sobranije soczinienij* t. 48, s. 110—111.

⁸⁴ Martynow 30.VII.1912. IIvSG Briefe an Akselrod. (8)32 I-a.

⁸⁵ „Bulletin périodique du BSI” nr 10, s. 18; Kamieniew do MBS 14.XI.1913. AH, *Indicateur* nr 11088.

⁸⁶ Réunion de Londres. L'unité socialdémocrate en Russie. AZHP, 150/III/14-c, k. 10.R. Luksemburg do MBS 14.XI.1913. *Indicateur* nr 11087.

⁸⁷ Okólnik nr 17 z października 1913. Ibidem, k. 13. Kamieniew do Huysmansa 14.XI.1913. *Indicateur* nr 11088. Odpowiedź Huysmansa 17.XI.1913. Ibidem, N. Krup-ska, *Wspomnienia o Leninie*. Warszawa 1958, s. 311—312.

Na sesji londyńskiej w dniach 13 i 14 grudnia 1913 sprawom rosyjskim poświęcono zaledwie 30 minut. Według charakterystyki danej przez Litwinowa w sporządzonym dla Lenina 30 grudnia sprawozdaniu z obrad, członkowie MBS wykazali przy tym zarówno brak rozeznania jak i zainteresowania. Rezolucję sporządzono dostatecznie ogólnikową, by była do przyjęcia dla wszystkich zainteresowanych. Na wniosek Plechanowa polecono wyjaśnić, na czym polegają sprzeczności między poszczególnymi ugrupowaniami socjalistycznymi i w tym celu KW MBS miał zwołać naradę z udziałem przedstawicieli wszystkich odłamów SD Rosji (a także Królestwa Polskiego, Litwy i Łotwy). Tego rodzaju decyzję Lenin uznał jako korzystną dla bolszewików, nie zagrażała bowiem ingerencją w wewnętrzne stosunki organizacyjne. R. Luksemburg wycofała swój dalej idący wniosek zwołania konferencji zjednoczeniowej. Na radzie doszło do ostrej scysji między nią a Kautskim. Ten ostatni wyszedł z założenia, że SDPRR jako partia przestała faktycznie istnieć, wskutek rozbitcia frakcyjnego i upadku starych organizacji powstają jednak nowe. Należy więc budować nową partię. Takie postawienie sprawy prowadziło do wniosku, że można przyciągnąć ugrupowania, które uprzednio do SDPRR nie należały, np. PPS-Lewicę. Rubanowicz dowodził możliwości połączenia się eserowców z socjaldemokratami. Róża Luksemburg ostro zaprotestowała, stwierdziła, że SDPRR istnieje nadal, chodzi jedynie o odbudowę jedności organizacyjnej. Lenin z uznaniem powitał replikę Róży⁸⁸.

Zapowiedziana narada doszła do skutku w Brukseli w dniach 16—18 lipca 1914. Komitet Wykonawczy MBS zaprosił przedstawicieli partii i grup socjaldemokratycznych działających na terytorium Cesarstwa Rosyjskiego i na emigracji, PPS-Lewicy i SR. Indywidualnie zaproszony został Plechanow. W ostatniej chwili przedstawiciel KC SDPRR — Litwinow — zagroził bojkotem narady, jeśli nie zostaną zaproszeni „rozłamowcy”. Nieobecność Lenina tłumaczy się nie tylko i nie tyle odległością Krakowa (i Poronina) czy brakiem pieniędzy, skoro Inesę Armand sprowadził Lenin do Brukseli z Triestu, a sam był w styczniu, w tejże Brukseli na IV zjeździe SD Łotwy. Chodziło raczej o utrzymanie obrad w granicach nieobowiązującej wymiany zdań (łatwiej było to osiągnąć przy braku czynników decydujących), o niedopuszczenie do jakichś wiążących uchwał, a jednocześnie o wykorzystanie narady dla przedstawienia zebrany własnej wersji stanu organizacyjnego SDPRR oraz stosunku sił w kraju. Referat opracował Lenin, zaopatrzył go w specjalne wskazówki dla delegatów (I. Armand — referentka, I. Popow, Władimirskij). Delegacja bolszewicka, poparta przez Łotyszy, powstrzymała się od głosowania, gdy zakończono obrady ogólnikową, w istocie rzeczy, rezolucją wzywającą do jedności. Postąpiono tak na propozycję Inesy Armand, zgodnie ze wskazówką Lenina, że MBS jest jedynie pośrednikiem, a więc zwoływane przezeń narady mają być okazją do wymiany zdań, nie ma ono prawa dawać dyrektyw ani narzucać

⁸⁸ AH, Londres 1913. Réunion de Londres (protokół); W. I. Lenin, *W sprawie uchwał Biura* [w:] *Dzieła* t. 19. Warszawa 1950, s. 534—536; *Dobra rezolucja i kiepska mowa*. Ibidem, s. 547—550; *O niedopuszczalnym błędzie Kautskiego*. Ibidem, s. 568—570.

swej woli⁸⁹. Przedstawiciele SDKPiL „rozłamowców” i litewskiej SD głosowali za rezolucją. Koncepcja jedności partyjnej, żywniona przez oba odłamy SDKPiL, była w istocie rzeczy bliższa plechanowskiej niż leninowskiej, nawet własną samodzielną organizacyjną traktowali „rozłamowcy” jako wymuszoną, narzuconą przez taktykę Zarządu Głównego i troszczyli się o to, by nie posunąć się zbyt daleko, uniemożliwiając tym przyszłe zjednoczenie z partią macierzystą. Postępowanie „rozłamowców” podczas końcowego etapu pertraktacji nie zaskoczyło Lenina. Możliwość rozbieżności przewidywał z góry, gdy wskazywał towarzyszom, że bolszewicy nie są bynajmniej zainteresowani w obecności Haneckiego na naradzie w Brukseli, aczkolwiek właśnie Hanecki reprezentował wśród „rozłamowców” kurs zdecydowanie proleninowski i nieraz z tego powodu był krytykowany przez drugiego delegata „rozłamowców”, Małeckiego⁹⁰.

Na ostatnim plenum MBS w dniu 29 lipca 1914 zwołanym w obliczu zagrażającej wojny, KC SDPRR nie był reprezentowany.

Współpraca z MBS dobiegała końca. Wybuch I wojny światowej przerwał wzajemne stosunki Lenina i jego towarzyszy z MBS w chwili, gdy były one szczególnie naprężone. Ostatnim dokumentem z podpisem KC SDPRR, który otrzymało MBS, był wysłany przez Litwinowa na ręce Huysmansa, opracowany przez Lenina, manifest znany pod nazwą: *Wojna a socjaldemokracja Rosji*, zawierający druzgocące oskarżenie tych, którzy decydowali o linii politycznej II Międzynarodówki.

W warunkach zaostrzających się sprzeczności klasowych, potęgującego się napięcia politycznego, w przyspieszonym tempie przebiegała dyferencjacja polityczna socjaldemokracji. Wojna nie spowodowała, a przyspieszyła, rozwijający się już od dłuższego czasu, proces rozpadu II Międzynarodówki na dwa zasadnicze skrzydła: rewolucyjne i ugodowe. Określiła niezwykle wyraziście ich postawy i doprowadziła do nieunięknego zerwania.

ЛЕНИН И ПЛЕХАНОВ В МЕЖДУНАРОДНОМ СОЦИАЛИСТИЧЕСКОМ БЮРО

С первого же момента учреждения Международного Социалистического Бюро рускую социал-демократию представлял Георгий Плеханов, который приобрел на международном форуме известность благодаря своему участию в борьбе с ревизионизмом в конце XIX и в начале XX века. Имя Плеханова неразрывно связано с выступлениями

⁸⁹ Akselrod do MBS 31.III.1914. AH, *Indicateur*, nr 11446; Litwinow do Huysmansa 8.VII.1914. Ibidem, nr 11856; Huysmans do Kautskiego 10.VII. 1914: „Lenine a annoncé que Litvinoff viendrait. Celui-ci qu'il vient si la SD Polonaise est invitée. Je l'ai invité”. Ibidem, nr 11875. O zaproszenie „rozłamowców” zwrócił się z Krakowa także Winter (Biuro Zagraniczne KC SD Litwy znajdowało się, podobnie jak i Biuro Zagraniczne SDPRR, w Krakowie). Ibidem, nr 11893; Protest R. Luksemburg wpłynął do MBS 9.VII.1914. Ibidem nr 11866; A. Owczarowa, K. Szachnozarowa, *Briussielskoje „objedinitielnoje” sowieszczanije (ijul 1914 g.)*. „Woprosy istorii KPSS” 1959, nr 5, s. 152—163.

⁹⁰ W. I. Lenin, *Dzieła* t. 21. Warszawa 1951, s. 11—21. O spotkaniu z „rozłamowcami” R. Luksemburg poinformowała Huysmansa 20.XII.1914. *Indicateur*, nr 11957.

МСБ против зверской расправы царских властей с обуховскими рабочими, против нарушения конституции Финляндии и кишиневского погрома, против преследования русских эмигрантов властями вильгельмовской Германии. В результате раскола в РСДРП и возникновения партии большевиков вновь стал актуален вопрос мандата для представителя русской социал-демократии в Международном социалистическом бюро. С того времени Плеханову оказывали доверие либо же отказывали в нем в зависимости от позиции, которую он занимал по отношению к обеим группам русской социал-демократии.

Ленин обратил особое внимание на Международное социалистическое бюро в 1905 г., т.е. тогда, когда деятельность МСБ значительно оживилась. Он настаивал на принятии принципа, что только уполномоченный Центрального Комитета может представлять РСДРП, от делегата он требовал принятия постановлений III съезда партии и избранного на съезде руководства. Участие делегата ЦК РСДРП в МСБ было важно не только с точки зрения престижа, оно имело также практическое значение. Русская революция вызвала живой отклик среди рабочих масс во всем мире. В адрес МСБ поступали резолюции солидарности и денежные пожертвования. Секретариат МСБ старался сосредоточить акцию помощи в своих руках. Само собой понятно, что вопрос распределения собранных средств интересовал равно Плеханова, как и Ленина. Функции МСБ были очень ограничены. Оно не являлось вышестоящей инстанцией и скорее играло роль постоянного исполнительно-информационного органа II Интернационала, который поддерживал связь с партиями, входившими в состав II Интернационала. Но контакты с редакциями левой прессы во всем мире, с парламентскими клубами социал-демократических депутатов, обеспечивали ему возможность согласовывать различные международные выступления, в том числе политическую кампанию в защиту русской революции и ее борцов. Именно такого рода международную кампанию предпринял Ленин, извещая МСБ о грозящей русской революции вооруженной интервенции в одесском направлении. В МСБ обращался и Плеханов в связи с исключительно тяжелым положением матросов броненосца „Князь Потемкин”, которым Румыния грозила экстрадицией. Матросам следовало найти более безопасное убежище и обеспечить их постоянной работой.

14 ноября 1905 г., спустя десять дней после избрания его членом МСБ Ленин уехал в Россию, ввиду чего его контакт с МСБ прекратился на продолжительное время и представителем РСДРП по-прежнему является Плеханов, мандат которого утвердил IV съезд (объединительный) РСДРП.

Среди русских проблем, выдвинутых при участии Плеханова Международным социалистическим бюро в 1906 г., была угроза новой интервенции в России, а также вопрос займа, который западно-европейские капиталисты намеревались предоставить царской империи. Помощь революционерам приняла новую форму; делались попытки направить в Россию, кроме денежных пособий, партию револьверов, приобретенных через Секретариат МСБ на Западе. С помощью МСБ старались найти подходящую местность для проведения в безопасности съезда нелегальной партии. Были также предприняты меры с целью предохранения от репрессий социал-демократическую фракцию в Государственной Думе.

Новая эмиграция Ленина обозначала восстановление его контакта с МСБ. 8 июля 1907 г. ЦК РСДРП снова назначил его представителем партии в МСБ. Ввиду усилившейся реакции перед Лениным встали следующие задачи: провести международную кампанию протеста против ареста депутатов во II Государственную Думу, разоблачить подстроенные при этом провокационные выпады, организовать защиту преследуемых политических эмигрантов, которым грозила выдача в руки царских властей.

Ленин принимал активное участие в деятельности МСБ, выступая на его форуме как поборник левых сил (это стало особенно очевидным в связи с расколом в рядах голландской социал-демократии). Ленин был против затирания различий в развитии

рабочего движения, зависимых от уровня классового сознания; он учитывал также разницу в структуре, позиции и тактике отдельных партий (это нашло свое выражение в отношении Ленина к Labour Party и к сионистам-социалистам). В то же время он выступал против сектантства и любых попыток отмежеваться от организаций со сравнительно слабо развитым классовым сознанием (Labour Party). В обстановке постоянных военных провокаций и общего международного напряжения Ленин, как член МСБ, выступал против империалистических попыток развязать войну, организовал посредством МСБ международную кампанию протеста против вмешательства иностранных держав во внутренние дела Персии.

После январско-февральского пленума ЦК в 1910 г., на котором была сделана неудачная, впрочем, попытка примирить все группы РСДРП. Ленин и Плеханов должны были в знак этого примирения вместе представлять русскую социал-демократию в МСБ, располагая только одним голосом на двоих. В частности они выступили на сессии МСБ, на которой обсуждалась позиция II Интернационала в связи с кризисом в Марокко.

Январская конференция 1912 г. и окончательный разрыв с меньшевиками исключили возможность сотрудничества Ленина с Плехановым в МСБ. После раскола в думской фракции Плеханов (9 XII 1913 г.) отказался от мандата. Через два месяца ОК РСДРП (меньшевиков) передал мандат Павлу Аксельроду. Если система одного голоса на двоих представителей объединенной партии была тягостной из-за внутривнутрипартийных противоречий и расхождения во взглядах обоих уполномоченных, то система, предусматривавшая один голос для представителей двух враждующих партий, — большевиков и меньшевиков — не могла вообще нормально действовать. Кроме того МСБ выступило в роли арбитра, пытавшегося добиться повторного объединения РСДРП, причем предпринятая попытка объединения была определено направлена против организационных начинаний большевиков, которых упрекали также в форсировании раскола СДКПиЛ. В связи с этим Ленин отказался от участия в пленарных заседаниях МСБ, ссылаясь на большое расстояние между Брюсселем и Краковом, где он тогда проживал, на занятость в связи с событиями в России, где поднималась новая революционная волна. На заседаниях вместо Ленина выступали его заместители, а накануне объединительной конференции, назначенной МСБ в Брюсселе в июле 1914 г., Ленин сложил свой членский мандат, извещая секретаря К. Гюисманса, что ЦК назначило на его место Максима Литвинова, пребывающего в Лондоне. Сотрудничество Ленина с МСБ ослабело, а затем прекратилось в связи с тревожными признаками политического кризиса внутри II Интернационала и бессилия МСБ перед угрозой европейской и мировой войны.

LÉNINE ET PLEKHANOV AU BUREAU SOCIALISTE INTERNATIONAL

Dès le moment où fut organisé le Bureau Socialiste International, la social-démocratie russe était représentée par Georghy Plekhanov, connu à la fin du XIXe siècle par sa participation à la lutte contre le révisionnisme. Le nom de Plekhanov reste attaché à sa campagne au B.S.I. contre le massacre des ouvriers des établissements d'Obukhov contre la violation de la constitution de Finlande et le pogrom de Kichinev, contre la persécution des émigrés russes par l'Allemagne de Guillaume. La scission au sein de la social-démocratie, la séparation d'avec les bolcheviks qui se groupèrent en une organisation différente firent que le problème du mandat pour un représentant de la social-démocratie russe au B.S.I. se posa de nouveau. La confiance accordée à Plekhanov, ou le man-

que de confiance éventuel dépendaient dorénavant de la position qu'il occupait envers les deux fractions de la social-démocratie russe.

Lénine s'intéressa au B.S.I. en 1905, c'est-à-dire quand l'activité du Bureau s'anima. Partisan du principe que seul un mandataire du Comité Central pouvait représenter la social-démocratie, Lénine tenta de faire reconnaître par le B.S.I. et les partis qui y étaient affiliés, les résolutions du III Congrès du parti et de la direction choisie en son sein. La participation d'un délégué social-démocrate n'était pas seulement une question de prestige mais avait une valeur pratique. En effet, la révolution russe avait suscité un vif écho parmi les masses laborieuses du monde entier; au B.S.I. affluaient les déclarations de solidarité et les dons en espèces, et le Bureau entendait disposer de tous les secours. Le critère de partage des fonds ainsi recueillis intéressait vivement Plekhanov et Lénine. Le rôle du B.S.I. était modeste, il remplissait plutôt les fonctions d'informateur et d'intermédiaire dans la correspondance entre les partis de la IIe Internationale que celui d'instance supérieure. Toutefois ses relations avec les rédactions des journaux de gauche du monde entier, avec les clubs parlementaires des députés social-démocrates lui assuraient un rôle coordinateur des activités internationales et des actions entreprises pour secourir la révolution russe et ses combattants.

Ce fut une action internationale de ce genre qu'initia Lénine en alertant le B.S.I. et en l'informant qu'une intervention armée dirigée contre la révolution russe menaçait du côté d'Odessa. Plekhanov demanda au B.S.I. aide et intermédiaire dans la situation difficile où se trouvaient les marins du cuirassé „Potemkine” menacés par la Roumanie d'extradition. Il s'agissait de leur trouver un asile plus sûr et un emploi stable.

Le départ de Lénine en Russie, le 14.XI.1905, dix jours après sa nomination officielle au poste de membre du B.S.I., fit que ses rapports avec le Bureau furent interrompus pendant un temps assez long. La social-démocratie continuait à être représentée par Plekhanov dont le mandat avait été ratifié par le IV Congrès (congrès d'unification) de la social-démocratie, Parmi les problèmes russes présentés par le B.S.I. en collaboration avec Plekhanov, figurait la menace d'intervention en Russie et l'emprunt que les capitalistes ouest-européens projetaient de consentir à l'empire tsariste. L'aide aux révolutionnaires revêtit une forme différente. En plus des secours en espèces, le B.S.I. essaya d'acheter en occident un lot de revolvers pour les envoyer en Russie. On demanda au B.S.I. de trouver une localité où l'on pourrait organiser en sécurité le congrès d'un parti illégal. La défense de la fraction social-démocrate menacée de répressions était organisée à la Douma.

L'émigration nouvelle signifiait que Lénine renouvelerait ses contacts avec le B.S.I. Le 8 juillet 1907 le C.C. de la social-démocratie lui confia de nouveau la représentation du parti au B.S.I. Dans les conditions d'une réaction qui commençait, Lénine s'occupa de l'organisation d'une campagne internationale de protestations contre l'arrestation des députés à la IIe Douma, et pour démasquer la provocation arrangée à cette occasion, ainsi qu'organiser une assistance aux émigrés politiques menacés d'être remis aux autorités tsaristes.

Lénine prenait une part active aux travaux du B.S.I. en tant que porte-parole de la gauche (ce fut visible notamment à l'occasion de la scission au sein de la S.D. hollandaise). Il était hostile à l'estompement des différences dans la maturité de classe du mouvement ouvrier des différents pays, dans la structure, l'attitude et la tactique des partis (cela s'exprima dans son attitude envers le Labour Party et les sionistes-capitalistes), et en même temps il se fit connaître comme l'adversaire d'une attitude sectaire, des tentatives d'isolement des organisations qui faisaient preuve

d'un niveau relativement bas de conscience de classe (Labour Party). Au milieu des provocations armées, de la tension internationale Lénine s'opposait, en tant que membre du B.S.I., aux provocations impérialistes; par l'intermédiaire du B.S.I. il donna l'initiative d'une campagne internationale de protestation contre l'ingérence étrangère dans les questions intérieures de la Perse.

Après la session plénière du C.C. en janvier-février 1910 qui tenta, sans succès d'ailleurs, de réconcilier les fractions de la social-démocratie, Lénine et Plekhanov, symboles de cette réconciliation, devaient représenter en commun la social-démocratie au B.S.I. et ne disposer que d'une seule voix. Ils assistèrent notamment à la session du B.S.I. consacrée à l'attitude de la IIe Internationale envers la crise marocaine.

La conférence de janvier, la séparation définitive d'avec les mencheviks, interdirent toute coopération entre Lénine et Plekhanov. Après la scission au sein de la fraction de la Douma, Plekhanov renonça le 9.XII.1913 à son mandat, que reprit deux mois après Paul Axelrode de la part des mencheviks. Si le système d'une seule voix accordée à deux représentant d'un parti unifié n'était pas aisé à appliquer en raison des contradictions et différences dans l'attitude des deux représentants, le système où une seule voix était réservée aux représentants des deux partis — bolcheviks et mencheviks — qui se combattaient, ne pouvait fonctionner normalement. Le B.S.I. se chargea du rôle de médiateur pour essayer d'unifier de nouveau la social-démocratie mais cette activité conciliatrice était nettement dirigée contre les mesures d'organisation prises par les bolcheviks que l'on accusait en outre de favoriser la scission au sein de la social-démocratie polonaise. Dans ces conditions Lénine renonça à participer aux sessions plénières du S.B.I. alléguant que Bruxelles était trop éloignée de Cracovie où il résidait, et invoquant le manque de temps dû à l'intensification de la vague révolutionnaire en Russie. Il se faisait remplacer et finalement déposa son mandat à la veille de la conférence d'unification organisée à Bruxelles en juillet 1914, et informa le secrétaire du B.S.I., C. Huysmans, que le C.C. avait nommé son remplaçant en la personne de Maxime Litvinov qui séjournait à Londres. La collaboration de Lénine avec le B.S.I. s'espaça puis cessa complètement à la suite des symptômes de crise politique à l'intérieur de la IIe Internationale, et de l'impuissance du B.S.I. face à la menace d'une guerre européenne et mondiale.